

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

یاد یار پنجاه ساله

به مناسبت یادبود بانوشفیعى همسر مرجع نواندیش شیعه
حضرت آیت الله العظمی صانعی (مدظله)

یاد یار پنجاه ساله

بانویی دیگر از بیت مرجعیت به دیار حق شتافت. خبر آنچنان کوتاه و ناراحت کننده بود که به سختی می شد باور کرد، اما پرواز، واقعیتی بود که یکبار دیگر شخصیت نواندیش شیعه و فرزندان و علاقه مندان و مقلدان معظم له را در شوکی سنگین فرو برد. گفتنی است آنچه در باره این بانوی کرامت و محبت می توان گفت، ارباب قلم و فرهیختگان دانش پژوه به رشته تحریر در آوردند و خوانندگان می توانند این آثار قلمی شده را با تنوع قلم و تکثر دیدگاه از نظر بگذرانند.

امروز وقتی می خواهیم به مناسبت درگذشت بانو شفیع، همسر مرجع نواندیش شیعه حضرت آیت الله العظمی صانعی (مدظله العالی)

به بررسی شخصیتش بپردازیم، آنچه‌ی که بیش از هر چیزی قابل اهمیت و توجه است متانت، سادگی، محبت و مهربانی ایشان است. انسانی که با سادگی و ایمان به یک انتخاب آگاهانه وارد زندگی شد و با تمام سختی‌ها، شیرینی‌ها و تلخی‌های زندگی ساخت و در مواقع خاص دوشادوش شوی باوفایش، کانون گرم زندگی را با هرم وجود خود حرارت بخشید و در دامان پر مهر و محبتش فرزندان را تحویل جامعه داد. این انتخاب آگاهانه و جدیت و وفاداری به ادامه یک زندگی از دهات ینگ آباد (نیک آباد) با کوله بار عشق و ایثار و حفظ میراث به یادگار مانده از اجداد و نیاکانش با تحمل زندگی در اصفهان و قم و

خانه بدوشی های مکرر، همراه با برخورد مودبانه و باوقار این بانو ادامه یافت، مخصوصاً زمانی که بیت و دفتر همسر متفکر و مجاهدش مورد هجوم دوستان ناآگاه و بیروان متشرع قرار گرفت و برخی در کمال بی اطلاعی، شرم را لباسی دیگر بر تن کردند و بر فتاوا و دردمندی های وی با مردم تاختند و... از طرفی همسر باوفایش نیز با درک تمام این سختی ها، همراه و همگام با او زندگی کرد و با آرامشی که او برقرار کرده بود به درس و بحث پرداخت و در مقابل نامالیقات و تندبادهای وحشی کمر خم نمود؛ فکر کرد و فکر کرد و به همه نیز تفکر را که دغدغه اصلی زندگی امروز مسلمانان و متشرعین است یادآور شد و هرازگاهی در پناه همین تمأینه به طرح و بسط اندیشه هایی پرداخت که نیازمند جامعه بشری امروز است. و ما امروز در سوگ این بانو نشسته ایم. شخصیتی که در تشییع جنازه اش جمع کثیری از مردم و شخصیت ها اعم از دوست و منتقد حضور یافتند و با نماز بر پیکرش او راهی دیار حق کردند.

بانو شفיעی که در زندگی با مظلومیتی مضاعف زیست کرده بود، در غربتی دیگر و در دورترین نقطه شهر به آرامش ابدی فرو رفت و همسر بدون توسل به شخص یا اشخاصی، که شاید انتظارش را هم می کشیدند، به همگان نشان داد که مبارزه، هویت دارد و ملک و جاه و مقام، ارزش و تقوای آفریند بلکه آن چیزی که در نزد خدای سبحان باقی می ماند عملکرد شخص و تقوای بالای انسانها در زندگی این

جهان است، لذا بی توجه به همه دنیای فانی، "یار پنجاه ساله اش" را به دور از همه غوغاها، در جایی دفن نمود که از آرامش معمول خبری نیست و آنچه هست تقوا و ایمان اوست که پاسخگوست.

دیگر اینکه چه غمگینانه بر بالای جنازه همسر با محبتش ایستاد و سینه زد و اشک ریخت و در رثای همدرد روزهای تنهایی و سختی اش کلماتی بر زبان جاری ساخت که تا پایان تاریخ به یادگار خواهد ماند و مردان خصوصا زنان جامعه اسلامی به این همه ارزش گذاری و کرامت

یک مرد و یک مرجع و فقیه نواندیش شیعه به زنان جامعه مظلوم ما مباحثات خواهد کرد. این ویژه نامه به یاد او و به خاطر پنجاه سال تحمل سختی ها و همراهی ها تقدیم دوستداران مرجعیت

شیعه می گردد، باشد تا مردان و زنان ایران اسلامی این همه بزرگواری و کرامت را سینه به سینه انتقال دهند و نسلا نیز آن را به عنوان یک ارزش و امانت الهی به فرزندانشان بسپارند... بدان امید.

اول

پیام شخصیتها

پیام تسلیت آیت الله العظمی سید علی محمد دستغیب

بسم الله الرحمن الرحيم

انا لله وانا اليه راجعون

محضر مبارک حضرت آیت الله العظمی صانعی دامت برکاته

خبر درگذشت زوجه مکرمه حضرت تعالی، بانوی صبر و استقامت مرحومه مغفوره حاجیه خانم شفیعی رضوان الله تعالی علیها، موجب تأثر و تألم گردید. فقدان این بانوی متقی و وفادار که عمری در خدمت علم و مرجعیت تمام سختی ها، اهانت ها و بی مهری ها را تحمل نمود؛ ثلمه ای جبران ناپذیر خواهد بود. اینجانب این مصیبت وارده را خدمت حضرت تعالی، آقازاده های داغدار و همه بازماندگان بیت شریف تسلیت عرض می نمایم و رجایی وافر دارم روح مطهر این بانوی صبور و باایمان در جوار حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها)، مشمول رحمت و واسع و مغفرت الهی قرار بگیرد.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

سید علی محمد دستغیب

هشتم بهمن یکهزار و سیصد و نود

پیام تسلیت آیت الله محمد محمدی گیلانی

انا لله وانا الیه راجعون

جناب آیت الله آقای حاج شیخ یوسف صانعی (دامت برکاته)

مصیبت مؤلمه ی درگذشت زوجه ی مکرمه ی را به حضرت تعالی و خاندان مصاب تسلیت گفته، و از خداوند متعال برای آن فقیده ی سعیده رحمت واسعه ی الهی و برای شما صبر و اجر توأم با سلامتی مسئلت دارم.

محمد محمدی گیلانی

پیام تسلیت حضرت آیت الله حاج سید جلال الدین طاهری اصفهانی

بسم الله الرحمن الرحیم

انا لله وانا الیه راجعون

حضرت آیت الله آقای حاج شیخ یوسف صانعی مرجع عالیقدر مدظله العالی

سلام علیکم ورحمه الله

خبر ارتحال همسر باوفای مومن و متقیه ی آنجناب را که همواره با حضرت تعالی در کلیه عرصه ها و مبارزات همسنگر و همراه بود دریافت نموده، متأثر و متالم گردیدم.

اینجانب رحلت آن بانوی مکرمه و متدینه را به شما و همه فرزندان و بستگان تسلیت عرض نموده و از خداوند سبحان مسئلت دارم که ایشان را با حضرت صدیقه طاهره فاطمه زهرا سلام الله علیها، بانوی دو عالم محشور و مشمول رحمت واسعه خویش گرداند و صبر جمیل و اجر جزیل عنایت فرماید. ان شاء الله.

سید جلال الدین طاهری

پیام تسلیت آیت الله هاشمی رفسنجانی

آنالله وانا الیه راجعون

حضرت آیت الله صانعی (دامه برکاته)

درگذشت همسر مکرمه موجب تأسف و تأثر خاطر گردید.

مصیبت وارده را تسلیت گفته، از درگاه خداوند متعال برای آن فقیده سعیده غفران الهی و برای بازماندگان به ویژه حضرت عالی صبر و اجر مسألت می کنم.

اکبر هاشمی رفسنجانی
رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام

۹۰/۱۱/۸

پیام تسلیت آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی

باسمه تعالی

أنا لله و أنا الیه راجعون

حضرت آیت الله فی العالمین فقیه و مرجع تقلید آقای صانعی مدظله العالی با کمال تأسف و تأثر درگذشت بانوی مجلله با فضیلت همسران را حضورتان و بیت شریف تسلیت عرض می کنم و از خداوند سبحان علو درجات آن فقیده و طول عمر و سلامتی وجود شریف را از خداوند متعال مسئلت دارم.

والسلام علیکم و رحمة الله و برکاته

سید محمد موسوی بجنوردی

۹۰/۱۱/۹

پیام تسلیت حضرت حجت الاسلام والمسلمین سید محمد خاتمی

بسم الله الرحمن الرحیم

حضرت آیت الله جناب حاج شیخ یوسف صانعی مدظله العالی درگذشت تاسف انگیز بانوی پرهیزگار و عالیقدر و همسر مکرمه آنجناب را از صمیم قلب به محضر مبارک حضرت تعالی و همه بستگان داغدار تسلیت عرض می کنم.

خداوند وجود مبارک که منشاء خیر و کرامت فراوان برای حوزه علمیه و جامعه اسلامی است از هر گزندی محفوظ بدارد و توفیقشان را در راه دفاع از حیثیت اسلام و مکتب نورانی اهل بیت و باروری و

پویایی فقه پر بار اسلامی روز افزون فرماید.

از درگاه حضرت حق برای آن فقیده سعیده علو درجات و برای بازماندگان آن مرحومه شکیبایی و تندرستی و پاداش نیکو مسئلت می کنم.

ایام عزت مستدام.

سید محمد خاتمی

۱۳۹۰/۱۱/۸

پیام تسلیت یادگار حضرت امام(س) حجت الاسلام والمسلمین حاج سید حسن خمینی

بسمه تعالی

حضرت آیت الله العظمی آقای حاج شیخ یوسف صانعی (مد ظله)

مصیبت وارده، درگذشت همسر مکرمه تان را تسلیت عرض نموده از خداوند متعال برای آن مرحومه غفران واسعه و برای جنابعالی و جمیع بازماندگان به خصوص آقازاده های مکرم، صبر و اجر مسئلت دارم.

سید حسن خمینی

۹۰/۱۱/۸

پیام تسلیت آیت الله سید کاظم نور مفیدی

بسمه تعالی

حضرت آیت الله صانعی دامت برکاته

بعد السلام و تحية درگذشت بانوی مؤمنه مکرمه همسر گرامیتان را که موجب تأثر گردید تسلیت عرض می نمایم از خداوند متعال برای آن مرحومه غفران و رضوان الهی و برای حضرت عالی و همه بازماندگان صبر جمیل و اجر جزیل خواستارم.

والسلام علیکم و رحمة الله و برکاته

سید کاظم نور مفیدی

پیام تسلیت آیت الله احمد محسنی گرکانی رئیس دیوان عالی کشور

حضرت آیت الله صانعی (دامت برکاته)

درگذشت مرحومه مغفوره، متعلقه حضرت تعالی را تسلیت گفته، مغفرت و غفران الهی را برای ایشان و صبر و اجر جزیل برای بازماندگان و جنابعالی از درگاه خدای تبارک و تعالی مسئلت دارم. والسلام
علیکم

احمد محسنی گرکانی

پیام تسلیت حضرت حجت الاسلام والمسلمین دری نجف آبادی

حضرت آیت الله جناب آقای صانعی (دامت برکاته)

سلام علیکم و رحمة الله

ارتحال همسر مکرمه تان موجب تألم و تأثر اینجانب شد. از خداوند متعال برای آن فقیده سعیده غفران واسع و برای جناب عالی و دیگر بازماندگان صبر و اجر و حسن توفیق مسئلت می نمایم. خداوند ایشان را در جوار رحمت واسع خود مأوی دهد.

ملتمس دعای خیر؛

دری نجف آبادی

نماینده ولی فقیه در استان مرکزی و امام جمعه اراک

پیام تسلیت حضرت آیت الله محقق داماد

بسمه تعالی

محضر مبارک حضرت آیت الله العظمی حاج شیخ یوسف صانعی دامت برکاته

با عرض سلام و تحیات،

بدینوسیله رحلت زوجه مکرمه آنجناب را به حضورتان تسلیت عرض می کنم و برای جنابعالی سلامتی و عزت مستدام و برای آن مرحومه مغفوره درجات اعلی و برای بازماندگان سوگوار اجر جزیل و صبر جمیل از درگاه حضرت حق متعال مسئلت دارم از تأخیر در عرض ارادت به علت

مسافرت معذرت می خواهیم.

با احترام

سید مصطفی محقق داماد

پیام تسلیت حجت الاسلام والمسلمین آقای احمد منتظری

بسم الله الرحمن الرحيم

انا لله وانا اليه راجعون

حضور باسعادت حضرت آیت الله العظمی صانعی دامت برکاته

پس از عرض سلام، رحلت مرحومه مغفوره حاجیه خانم شفیعی، همسر محترم جنابعالی را تسلیت عرض می کنم و امیدوارم آن مومنه صالحه با حضرت صدیقه طاهره فاطمه زهرا (س) محشور گردد. کرامت و شجاعت و لطف و محبت به مردم و صبر و مقاومت در برابر فشارها و ظلم ها، صفاتی بود که اینجانب در طول ۳۰ سال همسایگی با آن مرحومه شناختم و به فاطمی بودن و زینبی بودنش یقین پیدا کردم. از خداوند کریم و رحیم برای شما مرجع عالیقدر شیعه و یاور ستم دیدگان، و فرزندان و دیگر بستگان، صبر جمیل و اجر جزیل و سلامتی و طول عمر با عزت و برکت خواهانم.

والسلام علیکم ورحمه الله وبرکاته

بیت مرحوم آیت الله العظمی منتظری

احمد منتظری - ۱۳۹۰/۱۱/۷

پیام تسلیت حضرات حجج اسلام و مسلمین محمدعلی، مجید و حمید انصاری

حضرت آیت الله العظمی صانعی - دامت برکاته

درگذشت همسر مکرمتان موجب تأسف و تأثر گردید.

مصیبت وارده را تسلیت عرض نموده، از درگاه خداوند متعال برای آن فقیده سعیده غفران الهی و برای حضرت مستطاب عالی و دیگر بازماندگان اجر و صبر وافر مسألت داریم.

محمدعلی انصاری، مجید انصاری، حمید انصاری

پیام تسلیت خانواده شهید آیت الله دکتر بهشتی

محضر مبارک حضرت آیت الله العظمی صناعی

سلام علیکم

بدینوسیله درگذشت همسر مکرمه آن جناب سرکار خانم شفیعی را خدمت جنابعالی و خانواده محترم تسلیت عرض کرده، از خداوند مهربان برای آن مرحومه علو درجات و برای بازماندگان صبر و اجر مسئلت می نمایم.

خانواده شهید آیت الله دکتر بهشتی

شنبه، ۸ بهمن، ۱۳۹۰

پیام تسلیت دختران جناب آقای میرحسین موسوی و خانم زهرا رهنورد

جناب آقای صناعی مرجع عالیقدر

ما دختران موسوی و رهنورد آن دو دوستدار زندانی شما به همراه تمامی خانواده فقدان همسر بزرگوار و گرامیتان را تسلیت می گوئیم.
باشد که روح آن بانوی بزرگوار در کنار ائمه اطهار قرین رحمت و آرامش باشد. برای شما نیز از خداوند بزرگ آرزوی صبر و سلامت خواهانیم.

دوشنبه، ۱۰ بهمن، ۱۳۹۰

پیام تسلیت همسر و فرزندان حجت الاسلام والمسلمین حاج شیخ مهدی کروی

و بشر الصابرين الذين اذا اصابتهم مصيبة قالوا انا لله وانا اليه راجعون.

مرجع عالیقدر حضرت آیت الله العظمی صناعی

خبر درگذشت یار و همراه گرامیتان سرکار خانم شفیعی موجب تاسف و تأثر بسیار شد. صداقت، خوبی و مهربانی بخشی از ویژگی های این عزیز سفر کرده است. هرگز نمی توان مقاومت، صبر و بزرگی ایشان در برابر ظلم های اصحاب قدرت از جمله تهاجم و حشیانه اوباش حکومتی به منزل در زمان دیدار آقای کروی و نیز رفتار های مسمئز کننده در خرداد ماه ۱۳۸۸ و محروم کردن خانواده از حق زیستن را

فراموش کرد. این ضایعه بزرگ را به حضرت تعالی، فرزندان و دیگر بستگان تسلیت عرض نموده و برای آن مرحومه مغفوره غفران و رحمت الهی و برای شما و سایر بازماندگان صبر جمیل و اجر جزیل خواهانیم. همسر و فرزندان مهدی کروی

پیام تسلیت حجت الاسلام و المسلمین نیری معاون قضایی دیوان عالی کشور

بسمه تعالی

أَنَا لِلَّهِ وَأَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

استاد معظم حضرت آیت الله العظمی صانعی (دامت برکاته)

سلام علیکم،

درگذشت متعلقه محترمه و مکرمه و فداکاران موجب تأثر و تألم گردید. از درگاه خداوند متعال رحمت و اسعه برای آن مرحومه و صبر و اجر جمیل و جزیل برای حضرت مستطاب عالی و بازماندگان محترم خواستارم.

حسینعلی نیری

معاون قضایی دیوان عالی کشور

بخشی از پیام تسلیت حجت الاسلام و المسلمین آقای دکتر محسن کدیور

أَنَا لِلَّهِ وَأَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

محضر مبارک حضرت آیت الله العظمی صانعی دام ظلّه

سلام علیکم

خبر درگذشت حاجیه خانم شفیعی همسر فداکار آن مرجع حامی جنبش سبز واصل شد. برای آن تازه درگذشته رحمت و مغفرت و رضوان و برای آن فقیه اهل بیت (ع) و دیگر بازماندگان محترم صبر و اجر مسئلت دارم. بیشک فشار ناشی از هجوم به بیت آن عالم مجاهد بر احوال آن مرحومه قابل اغماض نیست.

عزت عالی مستدام باد

محسن کدیور

جمعه ۷ بهمن ۱۳۹۰، ۳ ربیع الاول ۱۴۳۳

پیام تسلیت جناب آقای دکتر فضل الله صلواتی

بسم الله الرحمن الرحيم

محضر مبارک حضرت آیت الله العظمی حاج شیخ یوسف صانعی سلمه الله تعالی

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

درگذشت همسر گرامی آن جناب، بانوی مؤمنه صالحه ای که عمری را در خدمت یکی از شایسته ترین و موفق ترین عالمان زمان که یار مخلص امام خمینی بود، گذراند، به حضور شما و دیگر بازماندگان تسلیت می گویم.

آن فقیده سعیده سالها در سختی ها، سنگ صبور آن دانشمند فرزانه و آن مرجع بزرگوار بوده و مشکلات دوران طاغوت و پس از آن را با سربلندی متحمل شد و فرزندان لایقی را تربیت نمود، خدایش غریق رحمت بی منتهای خود بفرماید و بر توفیقات و سعادت و سلامت آن مرجع آگاه و فرزندان گرامیشان بیفزاید.

با احترام

اصفهان - فضل الله صلواتی

۹۰/۱۱/۸

پیام تسلیت حجت الاسلام والمسلمین حسن یوسفی اشکوری

بسم الله الرحمن الرحيم

محضر حضرت آیت الله العظمی حاجی شیخ یوسف صانعی دامت برکاته

با عرض سلام و تحیت و ارادت به مقام مرجعیت دینی و آرزوی سلامتی و کامیابی بیشتر در کسب رضایت خالق و خدمت به خلق.

درگذشت همسر و همراه و در واقع هم‌رزم شما سرکار بانو شفیعی (صانعی) را به شما و فرزندان و بازماندگان و بیت مرجعیت صمیمانه تعزیت و تسلیت می گویم و برای تعالی روح آن فقیده و آمرزش و رحمت و مغفرت آن بانو و شکیبایی و استواری بازماندگان و پاداش خیر به ویژه برای حضرت تعالی به درگاه ذات باری دعا می کنم.

به تجربه تاریخ می توان با قاطعیت گفت که همسر شما، مانند دیگر همسران شخصیت های مبارز و مجاهد، در کنار شخصیتی چون شما نقش مهم و مؤثر چندگانه ایفا کرده است. از یک سو به عنوان همسری فداکار و مهربان، از سنخ بانوی بزرگ اسلام خدیجه و فاطمه، تیماردار همسر پر تلاش و فرزندان بوده و از سوی دیگر در اشکال مختلف همراه و همدل با همسری مجاهد خود بوده و او را در عرصه های مختلف علمی و اجتماعی و سیاسی طولانی یاری کرده است. نقش زنانی چنین گرچه در تاریخ چندان برجسته و پر آوازه نیست اما در زیر پوست تاریخ منجمد و در لابلای سطور نانوشته کتاب قطور و پر فسانه تاریخ، نقش و عملکرد درخشان زنانی آگاه، بیدار، هوشمند، اهل ایثار، دلیر، صبور و مشوق پیشتازان بر آگاهان و بیداران و به ویژه بر مورخان پوشیده نیست.

بی گمان همسر شما از این شمار زنان است. حضرتعالی عمری را در مجاهدتهای مستمر علمی و سیاسی و انقلابی گذرانده اید و در این دوران پر خطر و خطیر همسر شما یار و مددکار شما بوده و در رنجها و مصائب بر آمده از دشمن و دوست غمخوار و هم‌رزم شما بوده است. در این میان شاید دوران چند سال اخیر برای شما و ایشان از هر زمانی دردناک تر و دشوارتر بوده است.

اما حضرت استاد! به رغم این نامهربانی ها عرض می کنم که بزرگانی چون زنده یاد آیه الله العظمی منتظری و حضرتعالی و اندک شماران دیگر، به میزان بیداری و بیدارگری و حمایت از مطالبات انسانی و آزادیخواهانه ملت ایران و دفاع از حقوق به تاراج رفته مظلومان، هم نزد ذات باری و عدل و عادل مطلق و حامی عدالت و انصاف سرفرازید و هم در نزد تمام عدالت خواهان و مظلومان محترم و معززید و در نتیجه نام نیک شما در تاریخ ایران و اسلام به یادگار خواهد ماند. شعار "مجتهد واقعی/منتظری، صناعی" سبز پوشان خیابانها و دانشگاههای ایران گواه این ماندگاری و در عین حال نشان قدرشناسی مردم است. چنان که نام نیک عالمان نیک اندیش و نیک کردار جنبش مشروطیت ایران پس از بیش از صد سال هنوز بر جاست و مورد احترام تمام آزادیخواهان است.

اما باید عرض کنم که رسالت عالمانی چون شما به پایان نرسیده است. هنوز جنبش مدنی سبز در نیمه راه و شاید هم در آغاز راه خود قرار دارد و از فقیهانی چون شما دو انتظار اساسی و مهم مطرح است: در مرحله نخست اجتهاد علمی و فقهی زنده و بایسته، حداقل آن گونه که در برخی مجتهدان بصیر و اصولی (از جمله محقق اردبیلی که مورد علاقه و توجه شماست) سنت بوده است، و دیگر، در کنار مردم بودن

یاد
یار
پنجاه
ساله

و حمایت گسترده و مؤثر از مردمانی که دنبال عدالت و آزادی و اجرای قانون حول اصول بنیادین انقلاب اسلامی ۵۷ هستند.

در عین حال باید تأکید کنم که در شرایط کنونی ایران و جهان اسلام، ملک و ملت چه اندازه به افکار نو و اجتهادهای راهگشای شما و مانند شما نیاز دارد. گرچه فضای نا مساعد حاکم بر حوزه ها و نیز شرایط اختناق آمیز امنیتی حکومتی، اجتهاد واقعی و اصیل را بر نمی تابد اما به گمانم مانع بزرگ تر در مسیر اجتهاد راهگشا و نواندیشانه به طور سنتی "شهرت فتوا" و "اجماعهای ناموجه" خانه کرده در اذهان فقیهان و گره خورده بر زبان عالمان است که از دلیریهای اجتهادی و کارآمدی فتوا می کاهد، از این رو باید اذعان کرد که امروز جز با "شجاعت فتوا"، البته اجتهاد و فتوای مبتنی بر قواعد اصیل دینی و قرآنی، نمی توان گرهی از گرههای بیشمار فکری و اجتماعی جامعه دیندار گشود. خوشبختانه حضرتعالی هم به قدر کافی از شجاعت فقهی بهره دارید و هم از بصیرت اجتماعی و دلیری سیاسی.

از خداوند برای شما صبر صابران و سلامتی و عمری دراز همراه با موفقیت آرزو می کنم.

حسن یوسفی اشکوری

شنبه ۸ بهمن ۱۳۹۰

پیام تسلیت جناب آقای مصطفی تاج زاده

حضرت آیت الله یوسف صانعی

با سلام و احترام

درگذشت مرحومه مغفوره حاجیه خانم شفیعی همسر بزرگوارتان را به حضرت عالی و فرزندان گرامی تان تسلیت می گویم. بدون شک آن بانوی بزرگوار با شجاعت، صبوری، تقوا و فضیلت و زندگی مسئولانه در کنار شما که آثار و برکات فراوان داشته است، می تواند الگوی ارجمندی برای زنان امروز جامعه ما باشد.

مجاهدت های شما در پاسداری از ارزش ها و آرمان های امام و انقلاب و پشتیبانی از خواسته های به حق مردم آزادی خواه و عدالت طلب با همراهی های مجدانه و غیرتمندانه این بانو، تأثیر گذاری بیشتری یافت و شجاعت حضرتعالی در استنباط و اجتهاد ناظر به زمان و مکان و احقاق حقوق زنان با سوگواری های

اعجاب برانگیزتان در هجران یار و همراه هم سو و صبورتان که وصف آن را از همسرم شنیدم، الگویی برای مردان مدعی وفاداری و قدرشناسی شد.

هرچند این سیره در تاریخ تشیع مسبوق به سابقه است و از مویه های امیرمؤمنان در فراق فاطمه ای که بی مانند بود و بی مانند ماند، بسیار خواننده و شنیده ایم. اما در زمان حاضر که ابراز محبت همسران به یکدیگر هنوز در عرف مذهبی باید مستور و مخفی بماند، این واکنش طبیعی به سفر آخرت یار همراهان، به خصوص برای نسل جوان که باید بیش از پیش مشق همراهی و وفا کند، بسیار درس آموز بود.

از خداوند دوام عمر با عزت و توفیقات روزافزون آن مرجع زمان شناس و دردآگاه و روشن ضمیر را در احیای احکام شریعت محمدی (ص) و امحای اندیشه خوارجی را در بازار پرونق اسلام طالبانی نزد اقتدارگرایان خشونت طلب، خواستارم. خداوند زوجه مکرمه مرحومه حضرتعالی را با حضرت صدیقه کبری فاطمه زهرا (س) محشور گرداند انشاء الله.

سید مصطفی تاجزاده

قرنطینه اوین

بهمن ماه ۱۳۹۰

پیام تسلیت جناب آقای وارطان داودیان

با نام خدا

با عرض سلام، درگذشت حاجیه خانم شفیعی، همسر مکرمه حضرت آیت الله العظمی صانعی را به حضور ایشان و بیت مکرم تسلیت عرض می کنم.

با احترام

وارطان داودیان

پیام تسلیت سرکار خانم معصومه ابتکار

هو الباقی

حضرت آیت الله یوسف صانعی

سلام علیکم

یاد
یار
پنجاه
ساله

ارتحال همسر و همراه گرامی، بانوی پرهیزکار و صبور را خدمت جنابعالی و خانواده محترم تسلیت عرض می‌کنم و از درگاه خداوند متعال برای آن مرحومه علو درجات مسئلت می‌نمایم.

معصومه ابتکار

عضو شورای اسلامی شهر تهران

دوم

پیام‌تشریح‌های سیاسی

در پی درگذشت همسر آیت الله العظمی یوسف صانعی، تشکل های مختلفی از سراسر کشور، این ضایعه وارده را به مرجع مردمی تسلیت گفتند که در این بخش به برخی از آنها اشاره می شود.

پیام تسلیت مجمع روحانیون مبارز

بسمه تعالی

حضرت آیت الله العظمی آقای حاج شیخ یوسف صانعی مدظلّه العالی با نهایت تأسف درگذشت بانوی پرهیزگار و همسر مکرمه حضرت تعالی را که در روزهای عسرت و فراز و نشیبهای زندگی همراه و مددکار و پشتیبان شما بودند تسلیت میگویم. از خدای متعال رحمت و رضوان و غفران برای آن مرحومه و سلامتی و عزت و سربلندی جهت همه بازماندگان خصوصاً حضرت تعالی که از مفاخر ارزشمند اسلام و حوزه های علمیه و از دست پروردگان صدیق امام راحل و از درد آشنایان جامعه اسلامی و مردم مسلمان ایران هستید آرزو مندیم.

مجمع روحانیون مبارز

پیام تسلیت جمعی از علمای اصفهان

بسم الله الرحمن الرحيم

انا لله وانا اليه راجعون

محضر مبارک آیت الله العظمی جناب مستطاب آقای صانعی مدظله العالی

بعد التحية و السلام، مصیبت وارده بر حضرت عالی باعث تائر و تاسف گردید، بانوی محترمه ای که در مشکلات و گرفتاری های جناب عالی شریک بود، و با صبر و تحمل مصائب طاقت فرسا، عمر شریف خویش را سپری نمود. ان شاء الله خداوند متعالی ایشان را با حضرت صدیقه طاهره سلام الله علیها محشور فرموده و در جوار اولیاء الهی و رحمت واسعه خویش قرار دهد.

این مصیبت را به حضرت عالی و سایر بازماندگان تسلیت گفته، بقای عمر و عزت جناب عالی را از ایزد منان مسئلت می نماییم. اجرکم الله و جزاکم خیر الجزاء، و السلام علیکم و رحمة الله و برکاته
محمد علی مقدس دستجردی، حجت الله قاسمی فلاورجانی، سید محمد علی احمدی، احمد عابدینی، حسین نصر اصفهانی، عبدالکریم موسوی، جعفر سعیدیان، محمود صلواتی، فضل الله صلواتی، حسین محمدی رهنانی، احمد بدیعی، محمد نصر اصفهانی، سید عطاء الله موسوی جروکانی، غلام حسین قیصری، مصطفی گل افشانی، سعید مؤذنی، حیدر کاظمی، احمد راشد فر، سید امید حسینی، محمد مشکات زاده

۱۳۹۰/۱۱/۹

پیام تسلیت مجمع مدرسین و محققین حوزه علمیه قم

بسم الله الرحمن الرحيم

انا لله وانا اليه راجعون

محضر محترم حضرت آیت الله العظمی صانعی (دامت برکاته)

رحلت همسرگرامیتان مرحومه مغفوره حاجیه خانم شفیعی که با فداکاری، همراهی صبور و صدیق برای جناب عالی بودند را به شما مرجع گرانقدر تسلیت عرض می نماییم .

از خداوند متعال غفران و حشر آن مرحومه مغفوره را با ائمه معصومین علیهم السلام مسئلت داریم و برای جناب عالی دوام و بقای عمر با برکت و موفقیت در راه آرمانهای بلند اسلام و انقلاب و برای

فرزندان و بازماندگان صبر جمیل و اجر جزیل خواستاریم .

یا
یا
یا
نجاه
ساله
والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته
مجمع مدرسین و محققین حوزه علمیه قم
۱۳۹۰/۱۱/۷

پیام تسلیت جبهه مشارکت ایران اسلامی

انالله و انالیه راجعون

رحلت همسر مکرمه، مومنه و فداکار حضرتعالی حاجیه خانم شفیعی را تسلیت می گوئیم . بی شک همراهی آن مرحومه با جنابعالی در پیمودن راه دشوار انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی و وفاداری به آرمانهای اصلی آن در همه سال های پس از انقلاب و به ویژه در رخداد های پس از خرداد ۸۸ و شکل گیری جنبش سبز نمونه ای از نقش یک زن مسلمان در خانواده و عرصه عمومی است، و به ویژه ایستادگی وی در برابر هجوم به بیت آن عالم مجاهد و ظلم هایی که بناروا و وفاداران به آرمانهای انقلاب شد بر احوال آن مرحومه قابل اغماض نیست. برای آن مرحومه از خداوند متعال رحمت و مغفرت و رضوان و برای آن فقیه اهل بیت (ع) و دیگر بازماندگان محترم صبر و بردباری مسئلت داریم.
۸/۱۱/۱۳۹۰

پیام تسلیت سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی

رحلت یار و همسفر آیت الله صانعی، مرجع آزاده و مردمی، مرحومه مکرمه حاجیه خانم شفیعی را به محضر ایشان و مردم ایران تسلیت عرض می کنیم.
آیت الله صانعی، مرجع بزرگ، مبارز و آزاده، که همواره در طول سالهای مبارزات انقلاب اسلامی بر رهبری امام خمینی و پس از آن در راه حفظ اصول و آرمانهای انقلاب پایدار مانده است، بی شک به پشتوانه ی حمایت ها و صبوری های چنان همسری بوده که در اینراه استوار حرکت کرده است.
در جریان اعتراضات مردمی ایستادگی ها و انتقادات این مرجع شجاع را تحمل نکرده، و به بیت ایشان و حشیشانه هجمه برده و با پشت کردن به تمام اصول انسانی، اخلاقی، دینی و قانونی امنیت وزندگی ایشان را در معرض خطر قرار دادند.

همچنین در همین دوران چه محدودیت هایی که بر ایشان و بیت مکرشان وارد شده، تا اسبابی شود برای کوتاه آمدن ایشان از نظراتشان. اما پایمردی آیت الله و حمایتها، صبوری ها، و استقامت های مداوم مرحومه شفیعی، همواره نام ایشان را در زمره مراجع آزاده و شجاع به نیک خواهد نگاشت. از خداوند متعال برای آن مرحومه رحمت و مغفرت و برای بازماندگان ایشان صبر و بردباری خواهانیم. سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی - شاخه خارج کشور

پیام تسلیت دفاتر معظم له

انا لله و انا الیه راجعون

با نهایت تاسف و تأثر، درگذشت بانوی متقی، پارسا و پرهیزگار، اسوه صبر و استقامت، حاجیه خانم شفیعی رحمت الله علیها، همسر فداکار فقیه نواندیش، مرجع عالیقدر شیعه حضرت آیت الله العظمی صانعی مدظله العالی را به معظم له و بیت شریف، صمیمانه تسلیت می گوئیم و از خداوند متعال برای آن فقیده سعیده طلب رحمت و مغفرت و برای آن مرجع عظیم الشأن صبر، سلامت و طول عمر مسئلت می داریم.

دبیر خانه دفاتر مناطق حضرت آیت الله العظمی صانعی مدظله العالی

دفاتر مشهد، شیراز، تهران، گرگان، اصفهان، مرکزی، تبریز

۷ بهمن ۱۳۹۰ مطابق با ۳ ربیع الاول ۱۴۳۳

پیام تسلیت جمعی از شاگردان حضرت آیت الله العظمی صانعی (دام ظلّه)

بسم الله الرحمن الرحيم

انا لله و انا الیه راجعون

محضر مبارک مرجع عالیقدر حضرت آیت الله العظمی حاج شیخ یوسف صانعی (دام ظلکم الوارف) چند روزی بیش از ایام عزاداری سید و سالار شهیدان و آزادگان جهان حضرت ابی عبدالله الحسین (ع) و شهادت رسول مکرم اسلام (ص) و سبط اکبرش حضرت امام حسن (ع) نگذشته بود که شاهد درگذشت غم بار یکی از بانوان عاشق اهل بیت عصمت و طهارت (ع)، بانوی مکرمه حاجیه خانم شفیعی، همسر وفادار و زجر کشیده حضرت تعالی بودیم.

بی شک این بانوی گرامی که سرشار از لطف و کرامت بود و عمری را در عسرت و تنهایی در جوار

یاد
یار
پنجاه
ساله

حضرت تعالی به سختی سر کرد، با حضرت صدیقه طاهره، فاطمه زهرا (س) محشور خواهد شد. شاگردان حضرت تعالی این مصیبت بزرگ را به حضرت تعالی، فرزندان، بستگان و دیگر علاقه مندان مرجعیت شیعه تسلیت عرض کرده، برای حضرت تعالی و دیگر بازماندگان از درگاه حضرت احدیت، صبر جمیل و اجر جزیل خواستاریم.

"جمعی از شاگردان حلقه درس حضرت تعالی"

پیام تسلیت مجمع روحانیون مبارز کاشان

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ - اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ

محضر مبارک مرجع عالیقدر تشیع حضرت آیت الله العظمی صانعی (مدظله العالی) درگذشت همسر مکرمه تان را به جنابعالی و آقا زادگان محترم و سایر بستگان تسلیت عرض می نمائیم. بدون شک آن مرحومه ی مغفوره در تمام فراز و نشیب های زندگی یار و همراه شما بود و در تصعید مقامات علمی و نیل به مقام شامخ مرجعیت سهیم بودند.

برای آن مرحومه حشر با صدیقه طاهره فاطمه زهرا (سلام الله علیها) و برای حضرت عالی صبر جمیل و اجر جزیل و سلامتی وجود مبارک و طول عمر قرین عزت را خواستاریم.

مجمع روحانیون مبارز کاشان

پیام تسلیت مؤسسه فرهنگی و تحقیقاتی امام موسی صدر

مرجع عالیقدر جهان تشیع

حضرت آیت الله العظمی حاج شیخ یوسف صانعی (دام ظلّه)

مصیبت درگذشت همسر مکرّم را خدمت حضرت تعالی و بیت محترم تسلیت عرض می کنیم و از خداوند متعال علو درجات آن مرحوم و صبر و اجر برای بازماندگان مسئلت می کنیم

با سپاس

خانواده امام موسی صدر

مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امام موسی صدر - تهران

مرکز مطالعات و تحقیقات امام موسی صدر - لبنان

پیام تسلیت دانشگاه آزاد اسلامی نیک آباد

حضرت آیت الله العظمی حاج شیخ یوسف صانعی (دامت برکاته)

سلام علیکم

احتراما؛ بدینوسیله مراتب تسلیت و تعزیت اساتید، کارکنان و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مرکز نیک آباد را به مناسبت درگذشت همسر گرامیتان حاجیه خانم شفیعی خدمت آن سرور ارجمند و بیت معظم ابلاغ نموده و از خداوند متعال علو درجات برای آن عزیز درگذشته و بقای عمر حضرت عالی و صبر و اجر برای بازماندگان مسئلت می نمایم. ریاست دانشگاه آزاد اسلامی نیک آباد - مهندس علی ارشادی

پیام تسلیت شورای مرکزی انجمن اسلامی جامعه پزشکی ایران و شورای مرکزی انجمن

اسلامی مدرسین دانشگاه ها

بسمه تعالی - حضرت آیت الله العظمی صانعی - سلام علیکم

عرض تسلیت ما را به مناسبت درگذشت تأسف انگیز همدم و همسر گرانقدرتان پذیرا باشید. بی شک آن مرحومه نقش مؤثری در ایجاد شرایط مساعد برای پیگیری تلاشهای خستگی ناپذیر حضرت تعالی در مسیر مبارزه مستمر با جنود ظلم و جهل داشته اند. با اتکا به همین ره توشه است که از خداوند منان برای ایشان مغفرت و علو درجات مسئلت داریم.

فرصت را مغتنم دانسته اعلام می داریم، ما دانشگاهیانی که نشان افتخار تقلید و پیروی از مرجعیت ظلم ستیز، روشن ضمیر و آگاه به زمانه ای چون امام خمینی (ره) را به سینه داریم، وجود پرافتخار شاگردان طریقت آن امام راحل را در نهاد روحانیت و مرجعیت ارج می نهیم. ما بر این باوریم که پویایی های فقاقت مبتنی بر درک مقتضیات زمان و مکان - که در آراء و فتاوی و نیز مواضع حق گرایانه آن جناب به روشنی مشاهده می کنیم - راهگشای استمرار حضور پرنشاط اسلام عزیز در قلب و دل جوانان این مرز و بوم است. از خداوند متعال صبر و پایداری حضرت تعالی و فرزندان محترم را مسئلت داریم.

شورای مرکزی انجمن اسلامی جامعه پزشکی ایران

شورای مرکزی انجمن اسلامی مدرسین دانشگاه ها

۱۳۹۰/۱۱/۸

پیام تسلیت انجمن اسلامی معلمان ایران

بسمه تعالی - انا لله و انا الیه راجعون

محضر مبارک حضرت آیت الله العظمی جناب آقای صانعی (مدظله العالی)

مرجع مبارز و نستوه جهان تشیع

ضایعه درگذشت همسر بزرگوار و همرمز و فداکارتان که عمری همراه و همسنگر جنابعالی، همه سختیها و شداید انقلاب اسلامی را در راه عشق به معبود، صبورانه به جان خریدند، اندوهی سترگ می باشد.

برخود لازم دیدیم این مصیبت جانگداز را به محضر شریف آن مرجع عظیم الشان و بیت معظم تسلیت عرض نماییم. از خداوند متعال برای ایشان غفران الهی و برای جمیع بازماندگان محترم صبر و اجر جزیل مسئلت داریم.

انجمن اسلامی معلمان ایران

۱۳۹۰/۱۱/۸

پیام تسلیت انجمن اسلامی دانشجویان دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

بسمه تعالی

مرجع عالیقدر شیعیان حضرت آیت الله العظمی صانعی (مدظله العالی)

با سلام و تسلیت - خبر درگذشت همسر گرامیتان ما را نیز متأسف کرد. در سایه الطاف الوهیت طول عمر همراه با خیر و برکت و عزت و سربلندی را برای شما مرجع عظیم الشان آرزو می کنیم.

از خداوند منان برای آن مرحومه صالحه بهترین پاداش ها و برای بیت محترم صبر و شکیبایی را خواهانیم. باشد تا در پیشگاه خداوند سربلند و پیروز باشیم.

جمعی از ارادتمندان همیشگی حضرت عالی، اعضای شورای مرکزی انجمن اسلامی دانشجویان

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

پیام تسلیت مجمع نیکوکاری شهیدان رحمانی

بازگشت همه به سوی اوست

مرجع عالیقدر تقلید جهان تشیع - سلام علیکم

ضایعه درگذشت همسر مکرمه و همرمزم فداکار و صبورتان را به جنابعالی و خانواده شریف تسلیت می گویم و از درگاه خداوند متعال غفران برای آن مرحومه و صبر و اجر برای حضرتعالی و سایر بازماندگان مسئلت دارم.

با احترام - تهران - الاحقر علی اصغر رحمانی

ابوالشهداء

یاد
یار
پناه
ساله

پیام تسلیت جمعی از روحانیون و ائمه جماعات نجف آباد

بسم الله الرحمن الرحيم

انا لله و انا اليه راجعون

پیشگاه گرامی حضرت آیت الله العظمی حاج شیخ یوسف صانعی (دامت برکاته)

سلام علیکم

با تأسف فراوان خبر درگذشت همسر مکرمه حضرتعالی را دریافتیم و متأثر شدیم؛ رضوان الله علیها. بانوی بزرگواری که در طول زندگی مشترک خود، فداکارانه، همه سختی هایی را که لازمه زندگی بایک روحانی زاهد و پرتلاش و عالم پرور و انقلابی است - علاوه بر فشارها و بیماری سال های اخیرش - تحمل کرد.

این مصیبت بزرگ را به شما، بیت شریف، فرزندان و بستگان محترم تسلیت می گویم و از خدای منان برای آن مرحومه رحمت و غفران و حشر با فاطمه زهرا (سلام الله علیها) و برای شما صبر و اجر مسئلت داریم.

اعزکم الله و السلام علیکم

۹۰/۱۱/۷

جمعی از روحانیون و ائمه جماعات نجف آباد

پیام تسلیت جمعی از مقلدین، کسبه، بازاریان، فرهنگیان و دانشجویان شهرستان کنگاور

بسم الله الرحمن الرحيم

انا لله و انا اليه راجعون

با کمال تأسف با خبر شدیم حاجیه خانم شفیعی همسر مکرمه حضرت آیت الله صانعی (مدظله العالی)

دار فانی را وداع گفت. این ضایعه را به محضر حضرت آیت الله صانعی (مدظله العالی) و خانواده محترمشان تسلیت عرض نموده و از درگاه خداوند متعال برای آن مرحومه غفران و رحمت الهی و برای بازماندگان صبر و شکیبایی مسئلت می نمایم.

خداوند قرین رحمتش فرماید.

از طرف جمعی از مقلدین و ارادتمندان، کسبه و بازاریان، فرهنگیان و دانشجویان شهرستان کنگاور انا لله و انا الیه راجعون

پیام تسلیت جمعی از خانواده های زندانیان سیاسی

محضر مبارک مرجع عالیقدر شیعه

حضرت آیه الله العظمی صانعی دامت افاضاته

با سلام، خیر تأسف بار رحلت بانوی بزرگوار و همسر گرامیتان، تألمی عظیم بر قلبهای درمند ما خانواده های زندانیان سیاسی نهاد.

ما جمعی از خانواده های زندانیان سیاسی که همواره محضر و بیت حضرت عالی را ملجأ و تسکینی بر زخم های دل خود دانسته و می دانیم و هنگام آلام و سختیها و در اوج ناامیدی ها، کلام و رهنمودهای آن مرجع عالیقدر، برایمان آرام بخش و امید آفرین بوده و می باشد، فقدان آن بانوی مکرمه را که در جریانات تلخ این سالها عاملی تأثیر گذار در ایجاد و تشدید بیماریشان بود، به شما و بیت محترمتان تسلیت عرض کرده و از درگاه خداوند منان برایتان صبری جمیل و أجری جزیل خواهانیم و شادی روح آن مرحومه را آرزو داریم.

جمعی از خانواده های زندانیان سیاسی

سوم

مقالات

درگذشت همسر استاد معظم، از نگاهی دیگر

سید ضیاء مرتضوی

بهمن ۱۳۹۰

مقدمه

این حقیر یکی از هزاران طلبه‌ای است که توفیق یافته‌اند از کرسی درس استاد معظم حضرت آیت الله حاج شیخ یوسف صانعی دام‌ظله، پیش از کرسی مرجعیت و پس از آن بهره ببرند. آنان که با مناسبات آموزشی حوزه‌ها آشنا می‌دانند که رسم شاگردی و مراودات علمی برای ما طلاب محدود به یک یا دو استاد نمی‌شود و این طلبه نیز از این قاعده مستثنی نیست اما روابط استاد و شاگردی، وقتی به درازا می‌کشد نوعاً مراودات علمی و صنفی گسترده‌تری را به دنبال دارد و در مراحل بعد، انس و الفت ویژه‌ای را میان شاگرد و استاد پدید می‌آورد و با حفظ مراتب استادی و شاگردی، به دوستی نزدیک می‌انجامد، آنچه در نهایت و در مجموع به دست می‌آید، آمیخته‌ای از الزامات مناسبات شاگردی و استادی، پدر و فرزند، و عالم رفاقت و نیز تقارب‌های فکری و دیدگاهی است؛ به ویژه اگر استادی چون حضرت آیت الله صانعی دام‌ظله باشد که دو عنصر دینی و انسانی "مهربانی" و "فروتنی" را پشتوانه رویکردهای فکری و سخت‌کوشی‌های علمی خود

کرده باشد. اینجانب از این توفیق نیز بی بهره نبوده است. از این رو جای شگفتی نخواهد بود که با آگاهی از رنج و بیماری همسر مکرمه حضرت استاد در چند سال اخیر و با آگاهی از خلق و خوی اسلامی جناب ایشان در قوت عاطفه و احساس و مهربانی نسبت به نزدیکان خود به ویژه همسر مکرمه، بارها به ذهن خطور کند که اگر حادثه‌ای اتفاق افتد، ایشان چه خواهند کرد و چه روزهای دشواری را در پیش خواهند داشت؟

هیچ کس، در هیچ زمانی به پایه فضایل اخلاقی و عواطف انسانی اولیاء معصوم اسلام (صلوات الله علیهم)، نرسیده و نخواهد رسید، همچنان که بزرگ ترین ستم‌ها و غم‌ها نیز بر آن بزرگواران رفت، اما درست از همین دو نقطه است که امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) پس از به خاک سپاری شبانه همسر مظلوم و زجر کشیده خود، فاطمه زهرا (سلام الله علیها)، خطاب به پیامبر اکرم (ص) در سوگنامه‌ای بس دلگداز و پرنکته از جمله می گوید: "اما اندوهم دیگر جاودانه است، و اما شب‌هایم دیگر همه بیداری است." ۱. حال جای شگفتی نبود که چنین پرسشی به ذهن آید که استاد چه خواهند کرد؟ و اینک چند روزی است که ایشان با آن همه توجه و احترام و علاقه‌ای که به همسر ارجمند خود داشتند و دارند، به سوگ. به گفته خودشان: "همراه پنجاه ساله" خود نشسته‌اند و این تعبیری بود که ایشان در کنار قبر و به هنگام به خاک سپاری آن بانوی مکرمه بر زبان آوردند. و اینک به رغم ظاهر عادی و آرامی که در جمع شاگردان و علاقه‌مندان خود دارند، به راحتی می‌توان حدس زد که در خانه و خلوت خود چقدر احساس تنهایی می‌کنند، احساسی برخاسته از این ویژگی که پیامبر عظیم‌الشان اسلام (ص) بر آن تأکید می‌جست که "قل انما ان بشر مثلکم" ۲.

اینجانب نیز به سهم خود، داغ درگذشت این همسر همراه و یار استوار (رحمة الله علیها) را به محضر استاد معظم دام‌ظله و بیت شریف به ویژه فرزندان ارجمند ایشان تسلیت می‌گویم و از خداوند مهربان برای آن بانوی مکرمه رحمت و اسعه و برای این فقیه بزرگوار سلامتی و عزت روز افزون و برای فرزندان گرامی اش صبر و اجر درخواست می‌کند. اما با این پیش درآمد مناسب می‌نماید از منظری دیگر به موضوع درگذشت همسر حضرت استاد و سوگمندی ایشان پرداخته شود؛ منظری که به گمان حقیر به سیره و سخن ایشان نزدیک‌تر و برای حال و روز ما به ویژه ما حوزویان، سودمندتر است و با جایگاه مرجعیت که امری فراتر از جریان‌ها و گروه‌ها و افراد است، متناسب‌تر و به رسالت حضرت استاد به عنوان یکی از مراجع معظم تقلید و یکی از شاگردان برجسته حضرت آیت الله العظمی امام خمینی (قدس سره) نزدیک‌تر است. و درست از همین منظر است که درگذشت این بانوی مکرمه (رحمة الله علیها) را دست کم از نگاه تحلیلی، می‌توان یک

نقطه عطف "شمرد. و بی آنکه بخواهیم احساسات پاک برخی علاقه مندان در عطف توجه به دیدگاه های این فقیه بزرگوار در مسائل بانوان به مناسبت درگذشت همسر گرامی اشان یا توجه به صحنه غم و اندوه ایشان را کاملاً نادیده بگیریم، می توان برداشت و تحلیل نسبی خود را از نگاهی فراتر و تأمل برانگیزتر پیش رو گذارد. این که جناب استاد اندوه درگذشت همسر خود را داشته باشند و حتی در برابر دیگران به خاطر آن اشک بریزند، نقصی نیست و بلکه برخاسته از همان "مودت" و "رحمت" است که دست حکمت الهی میان زن و شوهر قرار داده و قرآن کریم به عنوان یکی از آیات الهی از آن نام می برد. ۳ اما اینجانب خود شاهد بودم که جناب استاد در همان تشییع جنازه نیز، وقتی دچار تأثر شدید می شدند و می گریستند که مردم به یاد فاطمه زهرا (سلام الله علیها) و فرزند مظلومش سید الشهدا (علیه السلام) نوحه می خواندند و شدت گریه استاد ناشی از همین بود. کسی که یک عمر برای اهل بیت (علیه السلام) سوگواری کرده و گریسته، پیدا است که همه داغ ها و غم ها را در برابر آن غم ها و آن مظلومیت ها بسی ناچیز بداند و این واقعیتی است که همواره از جناب استاد سراغ داشته ایم و در این مصیبت جانسوز نیز شاهد آن بودیم. چه اینکه عطف توجه به همسر و مهربانی با وی در میان عالمان و فقیهان و بزرگان حوزه ها ویژه ایشان نبوده و نیست و خود جناب استاد بارها نمونه های آن در میان عالمان را برای ما شاگردان بازگو کرده اند. و این درست به این نقطه بر می گردد که هر کس شناخت و پای بندی اش به دین و شریعت و سیره پیامبر (ص) و خاندان پاکش بیشتر و جامع تر باشد و از الزامات فطرت انسانی خود کمتر فاصله گرفته باشد، طبعاً در توجه به حقوق و شخصیت دیگران به ویژه خانواده و فرزندان و بستگان خود، فزون تر و قوی تر خواهد بود. چنان که دختری از امام صادق (علیه السلام) درگذشت و حضرت یک سال سوگواری مرگ فرزند خود بود. همین مدت سوگواری را برای فوت پسری از خود نیز داشت. چنان که در سومین بار، در فوت جوانش اسماعیل نیز به شدت آه و فغان کرد. فردی بوالفضول یا ناآگاه به حضرت گفت: "اینح فی دارک؟! آیا در خانه شما نیز نوحه سرایی می شود؟" و امام پاسخ داد: رسول خدا (ص) وقتی حمزه درگذشت (و زنان مدینه برای شهدای خود می گریستند و حمزه فقط یک دختر در مدینه داشت) فرمود: اما حمزه زنان گریه کننده ندارد! ۴

شاید برای کسانی که اطلاع ندارند جالب باشد بدانند که جناب استاد در عین اندوه فقدان همسر و همراه دیرین خود، درست فردای به خاک سپاری وی، یعنی ۲۴ ساعت بعد، دوباره بر کرسی درس نشستند و همچون گذشته شاگردان خود را بهره مند ساخته اند، کاری که یادآور رفتار استاد معظم و مکرم

ایشان حضرت امام خمینی در فوت فرزند دلبندها آیت الله حاج آقا مصطفی خمینی است. هدف اینجانب ستایشگری نیست. حتی به انگیزه تجلیل از دیدگاه‌ها و مواضع جناب ایشان نیست و چه بسا به رسم طلبگی و در چارچوب مناسبات استاد و شاگردی، نسبت به برخی از آنها نیز خرده‌گیری طلبگی داشته باشد و استاد نیز همواره از طرح آنها در محضرشان استقبال کرده و می‌کند، حتی اگر نپذیرند. هدف پرداختن به این پرسش است که چه می‌کنیم؟ چرا چنین شده ایم؟ و به کجا می‌رویم؟ و یا در واقع به کجا برده می‌شویم؟ این است که با این مقدمه طولانی به بخش اصلی سخن می‌پردازیم.

نگاهی به دیروز، فکری برای آینده

۱- در مراسم تشییع و بزرگداشت همسر محترم استاد، طبقات مختلف مردم و حوزه به ویژه حوزه بزرگ قم، که خداوند آن را از شر "جاهلان" و کینه "دشمنان" حفظ کند. و شخصیت‌های علمی و فقهی و سیاسی و بالاخص مراجع معظم تقلید و علمای بزرگ حوزه، به ویژه در مجالس ختم ایشان به گونه‌ای چشمگیر و بلکه غیر منتظره حضور یافتند و با عمل به این "سنت حسنه" علاقه مندی و یا احترام خویش را نسبت به جناب استاد نیز نشان دادند. در دیداری که اینجانب خدمت ایشان رسید، فرمودند فوت همسرشان مایه تقویت وحدت و ظهور و یكدلی بیشتر در حوزه شد و آن را از این منظر پر برکت دانستند.

این بنده نمی‌خواهد این دستاورد را کم جلوه دهد و آن را در عین ماتم زدگی استاد، برای حوزه و برای علاقه‌مندان به جایگاه مرجعیت و روحانیت اصیل شیرین نداند، اما می‌خواهد به واقعیت تلخی اشاره کند که در پس این شیرینی و کامروایی در تقویت وحدت و هم‌رنگی حوزویان نهفته و یا بهتر بگوییم، آشکار است اشاره کند. و آن اینکه چرا ما چنین شده‌ایم یا به این وضع و روز انداخته شده‌ایم که همدلی و ظهور اخوت اسلامی و عواطف انسانی و در واقع به "خود آمدن" را بیشتر در شهادت یا مرگ و فقدان یکدیگر می‌جوئیم تا در حیات و روزهای طولانی زندگی و پستی و بلندی‌های آن که بسی به یکدیگر نیازمندیم؟ چرا پیوندهای انسانی و اجتماعی و دینی خود را حتی در سطوح حوزویان و توجه به بسیاری از نقاط مشترک، به وسعت روزهای "حیات" و آن همه درد و رنج مشترک درباره اسلام و مسلمانان و آن همه پرسش‌ها و چالش‌های فکری و اخلاقی گسترش نمی‌دهیم؟ چرا کسانی که، درست یا نادرست، خود را متولی هدایت و مدیریت جامعه می‌دانند، فرصت ظهور و بروز این همه نقاط اشتراک در منافع و مصالح و مضار مشترک را فراهم نمی‌سازند، و بلکه خود بر ضخامت و بلندی دیوارهای "خودی" و "غیر خودی" و صف کشی‌های خسارت

بار و بی سرانجام می‌افزایند و روز به روز دایره "خودی" ها را تنگ تر می‌کنند؟ آیا شریعت مقدس می‌پذیرد که با ملاک‌های واهی یا توهمات خود ساخته، مایه آن همه جدایی و "تباغض" به جای دوستی‌های طلبگی و "تواصل" گردیم و با آن همه "رادع" و "مانع" بیرونی و ذهنی که پدید می‌آوریم، دست کم بخشی از جامعه را به انتظار روزی نشانیم که عزیزی از دست برود تا بهانه و عذری برای حضور و عرض احترام و ارادت و پیوند بیابند؟ آیا خداوند تعالی انسان‌ها را آفریده که همه مثل هم ذکر کنند و مانند هم عمل کنند؟!

۲- به راحتی می‌توان گفت که همسر مکرمه استاد ارجمند (رحمة الله علیها)، مایه افتخارش بود که خاک زیر پای "فضه" خادمه حضرت صدیقه کبرا (سلام الله علیها) باشد. این گمان را درباره خود جناب استاد دام‌ظله نیز داریم که افتخار کنند آستانه بوس "قنبر" غلام امیر المومنین (علیه السلام) باشند. از این رو و بر خلاف رویه نادرستی که در برخی شبیه‌سازی‌ها و افراط و تفریط‌هایی که به ویژه با انگیزه‌های سیاسی رایج شده است، جایی برای "تنظیر" و "تشبیه" کامل نیست. چنان که لزوماً هدف این نیست که برخی رفتارهای موجود را در تاریخ گذشته شبیه‌سازی کنیم. هدف توجه دادن به برخی دوگانگی‌هایی است که در جامعه دینی و علمی ما نیز موجود است. به نقل شیخ طوسی امیر المومنین (علیه السلام) به رغم احترامی که برای عمومی خود جناب عباس بن عبدالمطلب قائل بودند و با اذعان به خیرخواهی و دلسوزی عباس، پیشنهاد ایشان مبنی بر تشییع جنازه عمومی فاطمه (سلام الله علیها) با حضور مهاجران و انصار را محترمانه نپذیرفتند و اشاره به وصیت خود فاطمه (سلام الله علیها) کردند که خواسته است ماجرای وی پنهان بماند. جناب عباس، که در ملاقات خود، وضع فاطمه (سلام الله علیها) را در بستر بیماری دیده بود و حدس می‌زد که حضرت به زودی رحلت خواهد کرد، به علی (علیه السلام) پیغام فرستاد که: فدایت شوم! اگر برای او مرگ پیش آمد، مهاجران و انصار را جمع کن تا با حضور در تشییع جنازه و نماز بر حضرت به ثواب برسند و این کار مایه زیبایی و شکوهمندی برای دین است! (فاجمع، أنا لک الفداء، المهاجرین و الانصار حتی یصیوا الأجر فی حضورها و الصلاة علیها و فی ذلک جمال للدين). چرا علی (ع) نپذیرفتند؟ توضیح خود حضرت این بود: "فاطمه دختر رسول خدا (ص) دائماً مورد ستم بود، و از حقش باز داشته شد و از میراثش کنار زده شد. سفارش رسول خدا (ص) درباره وی پاس داشته نشد. نه حق او رعایت گشت و نه حق خدای عزوجل".^۵

مگر همان مهاجر و انصار نبودند که هیچ کدام به رغم تظلم و شکایت بردن‌های شبانه و مکرر فاطمه زهرا (سلام الله علیها) همراه همسر و فرزندان در خانه و کنار خانه خود پاسخ مثبت نداده و هر کدام

عذری آوردند؟! آیا چنین مهاجران و انصاری شایستگی حضور در تشییع جنازه و نماز بر فاطمه (سلام الله علیها) را دارند و آیا در جامعه‌ای که اینگونه امنیت جانی و مالی پاره تن پیامبر (ص) سلب می‌شود و به دادخواهی وی نیز اعتنایی نمی‌گردد، تشییع جنازه و مراسم سوم و هفتم و چهلم و سالگرد می‌تواند مایه "جمال" برای دین باشد؟ یا در واقع سرپوش نهادن بر فساد و حق‌کشی و بوی گند ستم و ناامنی و به عبارتی "ماله کشی" بر زشتی‌های موجود است؟

جناب عباس به واقع انسان دلسوز و خیر خواهی بود و احترام و ارادت ویژه خود را نیز طبق همین روایت، پس از عدم پذیرش امیرالمومنین (علیه السلام) به صراحت نشان داد. اما برای فهم "واقعیت موجود" و فاصله آن با "حقیقت مطلوب" درک و شناختی چون امیرالمومنین (علیه السلام) و فاطمه زهرا (سلام الله علیها) باید داشت تا به درستی فهمید در جامعه‌ای که آن گونه آشکارا درباره اهل بیت پیامبر (علیهم السلام) حق‌کشی و ناامنی روا داشته می‌شود، و با یک سلام و صلوات و نماز و ختم پوشانده می‌شود، چه زشتی‌هایی نهفته و چه سرشکستگی‌هایی برای دینداران وجود دارد که به انگیزه درک "فضیلت" و ثواب و به نام "شکوه مندی" دین و شریعت، اصول ارزش‌های انسانی و اسلامی نادیده گرفته می‌شود و متدینان و مهاجران و انصار نیز وجدان خود را راضی ننگ می‌دارند که در تشییع جنازه دختر پیامبر (ص) حاضر شده‌اند و فضیلت نماز بر جنازه آن بانوی مظلوم و شهید را درک کرده‌اند و لابد به دیگرانی که به عنوان مثال در سفر یا بیماری بوده‌اند افتخار می‌کنند! اما در روزهایی که باید فریاد می‌زدند و اعتراض کنند سکوت کرده و بهانه‌هایی واهی می‌تراشند!

باز تأکید می‌شود که این نکته از سر شبیه سازی تاریخی یا شخصیت سازی‌های رایج خاطر نشان نمی‌گردد. همسر مکرمه استاد معظم (رحمة الله علیها)، همانند هزاران زن مومنه‌ای بود که تاریخ اسلام به خود دیده است و چه بسیار بانوانی که دست کم در ظاهر در طی مراحل علمی و خدمتگذاری به جامعه، از آن مرحومه نیز نقش آفرینی بیشتری داشته‌اند. سخن این است که درباره جامعه‌ای که در آن برخی حقوق اولیه و انسانی آن بانوی مرحومه و مانند ایشان پاس داشته نمی‌شود و حریم مادی و معنوی کسی چون ایشان که یک عمر با دشواری و زحمت، با یک عالم شاگرد امام (قدس سره) و روحانی خدمتگذار و فقیه برجسته همراهی کرده، مورد تعرض قرار می‌گیرد، حضور در تشییع جنازه و مجلس ختم باشکوه ایشان، که در جای خود بسی لازم و ارزشمند است و خدای را بر همین مقدار نیز شاکریم. چقدر می‌تواند نشان دهنده "جمال برای دین" و

یاد
 یار
 پنجاه
 ساله

درک "فضیلت" پای بندی به موازین شرع و ارزش های اصلی شریعت باشد؟ این کدام شکوه مندی است که در مدینه، در دوره پیامبر (ص) زنان و مردان یهودی نیز امنیت داشته باشند اما هنوز آب غسل پیامبر (ص) خشک نشده است که دخترش که در مرکز توجه مسلمانان است و به فرض که مقام عصمت نداشت و آن همه سفارش درباره اش نشده بود! امنیت نداشته باشد؟ شکوه مندی واقعی برای جامعه اسلامی و زیبایی اصلی حاکمیت دین، نه در اهتمام به برخی آداب و مستحبات اسلامی است و نه در آمارهای گزافی که در رسانه ها درباره حضور مردم در این ختم یا آن جلسه داده می شود؛ بلکه در این است که "مهاجران" و "انصار" به پاسخ درست این پرسش پردازند و در عمل به آن پای بند باشند که برای چه از وضع گذشته خود "هجرت" کردند، و برای چه پیامبر (ص) را در میان خود پذیرفتند و به "نصرت" او پرداختند؟ بی شک پرهیز از شرک و رزوی به هر صورت، و گسترش عدالت و آزادی و امنیت و آسایش روحی برای همه، از جمله مهمترین آنها بوده است و پیداست این عناصر کلیدی را نه در تشییع جنازه حضرت فاطمه (سلام الله علیها) باید جست بلکه پیش و بیش از آن باید در عمل به سیره و سنت پیامبر (ص) پی گرفت. تشییع و ختم نیز در این راستا است که می تواند "جمال" دین باشد. "جمال دین" به این است که در عمل و نه در ادعا ما پیرو مکتب و مرامی هستیم که پیامبرش چون "رحمة للعالمین" است و بشریت به گفته امیرالمؤمنین (ع) "یا برادر دینی تو هستی یا مانند تو انسان". زیبایی و افتخار برای دین به ویژه برای جهانی که با مفاهیم ارزش های انسانی آشناست و نه لزوماً با همه احکام و آداب شرعی ما، این است که در عمل نشان دهیم پیرو آن امام غیوری هستیم که درد انسان ها را داشت و نه یک گروه و جریان خاص یا مؤمنان به مذهب و دین خاص. امامی که سزاوار می دانست که آدمی از غصه بمیرد که در جامعه او خلخالی را به ناحق از پای زنی نامسلمان بیرون آورده اند و کسی مانع نشده است؛ آن هم به دست کسانی که مدعی اسلام و شریعت مقدّس هستند!

این است که به صراحت باید پرسید و بر آن تأکید جست که در فضا و جامعه ای که روزی به راحتی امنیت خانه امن یک بانوی محترم. چه همسر یک مرجع و چه یک فرد عادی. سلب می شود و عکس العمل درخوری به ویژه از سوی متولیان امر مشاهده نمی گردد، و مدتی بعد، دویست متر آن طرف تر، ختمی هر چند شکوه مند برای آن بانوی محترم برگزار می گردد، آیا می توان گفت در آن جامعه یا گروه به همه الزامات شکوه مندی دین، توجه و پای بندی وجود دارد؟ گمان ندارم کسی بتواند با توجیه مقبولی این تناقض را پای دین و ارزش های آن بگذارد!

۳- حضور مراجع معظم تقلید و یا نمایندگان محترم آنان و علمای بزرگ حوزه و جمع فراوانی از فضلان و عالمان حوزه در مراسم ختم و یا تشییع جنازه و یا حضور در بیت سوگوار استاد معظم، بسی مایه تسلیت خاطر داغ دیدگان به ویژه جناب استاد بوده است و آثار روحی آن را ما از نزدیک شاهدیم و از خداوند می خواهیم همین دعاها و توجهات معنوی مردم عزیز به ویژه عالمان و فقیهان فرهیخته و خدمتگذار که بدون تبلیغات رسانه‌ای رایج و به رغم پاره‌ای ملاحظات که متأسفانه بلای جان برخی از ما شده، آن گونه حضور و پیوند خود را نشان دادند و رسم انسانی و اسلامی را به جا آوردند، مایه فزونی رحمت الهی برای آن بانوی مرحومه گردد، اما کمی به عقب تر می رویم و نکته‌ای را به صورت پرسش مطرح می کنیم. پرسش درباره حمله‌ای است که در زمانی نه چندان دور به دفتر و خانه حضرت آیت الله صناعی (دام ظلّه) شد. اینکه در جامعه‌ای که مدعی حاکمیت قانون و قضا هست، عده‌ای جوان خام "خودسر" یا "فرمانبر"، به دفتر کار و درس و نماز و خانه امن یک مرجع تقلید، نه، بلکه یک طلبه یا هموطن دیگری که در حمایت قانون قرار دارد، حمله کنند و هیچ چیز را سالم نگذارند و آن همه "جسارت" روا دارند و آن همه "خسارت" به بار آورند که تا فردی از نزدیک نمی دید چندان باور نمی کرد. اینجانب خود، دوبار آن صحنه‌های ناگوار را از نزدیک دید. پیداست اقدامی نامشروع و زشت و دور از اصول اسلامی و انسانی است و نیازی نیز به این سوال نیست که بر اساس کدام قانون و ضابطه چنین کردند؟ خود بی قانونی نیز یک قانون است! اما نکته دیگری وجود دارد که در نگاه این طلبه ناچیز بسی مهم تر از اقدام زشت و تجاوز آشکار آن گروه سبک مغز است. و آن درباره مسئولیتی است که متوجه مسئولان و دستگاه‌های مسئول در حفظ امنیت شهروندان از هر قشر و گروه و با هر اندیشه می باشد. دستگاه‌هایی که از بودجه مردم فراهم آمده تا برابر ضوابط شرع و قانون مواظب باشند حتی آن کسی را که محکوم به اعدام است و به طرف چوبه دار برده می شود، کسی خود سر و بدون حکم قاضی نتواند یک سیلی به او بزند و یا ریالی از جیب او بردارد یا اهانتی به او روا دارد! چه رسد به هجوم به حریم زندگی و کار یک مسلمان یا شهروند که هنوز در هیچ دادگاه صالحی محکوم نشده است و چه رسد به خانواده و بستگاه همان محکوم یا متهم! اینکه چگونه این دستگاه‌ها خود را در جلوگیری از آن تجاوز آشکار معذور دانسته یا می دانند، قصد پرداختن به آن نیست. آنان شاید خود را از مصادیق "لَا يُسألُ عَمَّا یفعل" می دانند!

حضور گسترده در مراسم تشییع و ختم، بی شک مایه رحمت الهی و تسلیت خاطر بازماندگان و تجلیل

از آنان خواهد بود اما بیت شریف حضرت آیت الله صانعی دام ظلّه به عنوان یک "مصدق" و جامعه به گونه "عام" پیش از آن و بیش از آن نیازمند جلوگیری از هجوم به حریم و حقوق خود و اعتراض در خور به آن است. کاری که بحمدلله گروهی از دلسوزان از جمله برخی بزرگان حوزه اجمالاً به آن اقدام کردند، اما افسوس که واکنش ها در خور آن کار بس ناروا نبود و از یک عذرخواهی نیز دریغ شد! شاید از این باب که چیزی که مایه افتخار است، چگونه می توان از آن عذرخواهی کرد!

۴- ما به حمد الله در سرزمینی زندگی می کنیم که مذهب رسمی آن مذهب جعفری و روز شهادت حضرت جعفر صادق (ع) تعطیل رسمی است، اما خوب است این پرسش پاسخ داده شود که چه نسبتی میان رفتار ما و آن امام بزرگوار (ع) در حفظ حقوق مردم وجود دارد؟ پاسخ درست به این پرسش را نباید در داوری کسانی شمرد که خود باید پاسخگوی این رفتارها باشند. پاسخ را شایسته است عالمان فرهیخته ای بدهند که بیش از هر چیز دل در گرو حفظ دین و گسترش مذهب دارند. ذکر یک نمونه به خوبی می تواند نشان دهد که فاصله چقدر است و چگونه برخی از ما از زیبایی های واقعی دین و مذهب فاصله گرفته و دل به برخی ظواهر خوش کرده ایم و چگونه گرفتار "تبعیض" در عمل به شریعت مقدس شده ایم و "متن" را رها کرده و به "حاشیه" سرگرم شده ایم.

سفیان ثوری که خود یکی از سران مذاهب غیر شیعی است، روزی وارد بر حضرت صادق (ع) شد اما حضرت را رنگ پریده دید و از دلیل آن پرسید. حضرت اشاره فرمود که من قبلاً اهل خانه را گفته بودم بالای بام نروند! اما داخل خانه که شدم دیدم یکی از کنیزهای من که عهده دار نگه داری یکی از فرزندانم است بالای نردبان رفته و پسر بچه هم همراه اوست. کنیز وقتی نگاهش به من افتاد لرزید و دست پاچه شد و پسر بچه از دست او رها شد و به زمین سقوط کرد و مرد. اما رنگم به خاطر مرگ کودک نپرید بلکه رنگم به خاطر ترسی که به دل آن کنیز انداختم پریده است!

حضرت به همین خاطر و برای جبران این ترس ناخواسته ای که در دل آن کنیز پدید آورده بود، دوبار به او گفته بود: "تو به خاطر خدا آزادی و باکی بر تو نیست!" و به این طریق او را آزاد کرده بود و اطمینان خاطر هم داده بود که گناهی بر او نیست." ۶

پرسش این است که آیا هیچ نسبتی میان برخی از رفتارهای ما با چنین رفتارهای امامان بزرگوار (ع) جز "تباين کلی" وجود دارد؟ آیا بر عهده ما نیست که دست کم و صرف نظر از اینکه دیدگاه های فقهی و غیر

فقهی و مواضع فردی و شخصیتی را قبول داشته یا نداشته باشیم، نشان بدهیم که هر گاه سلب امنیت و آسایش از خانواده‌ها، آن هم به نام دین و یا به عنوان دفاع از انقلاب و نظام و یا این فرد و آن فرد صورت گیرد، هیچ ربطی به دین و شریعت ندارد و قهراً نسبتی نیز با انقلاب و نظام اگر بخواهد "اسلامی" باشد ندارد؛ البته حضرت صادق (ع) خود در زمانی زندگی می کرد که به دستور خلیفه وقت، علاوه بر آن همه فشارها و محدودیت‌ها، خانه‌اش را نیز آتش زدند. اما چه کسی می توانست ابراهیم وار گام در آن آتش‌ها بگذارد که "درب" و "دهلیز" خانه را فرا گرفته بود، و در آن راه برود و بگوید:

"انا ابن اعراق الثری؛ انا ابن ابراهیم خلیل الله؛ منم فرزند پایه‌ها گیتی، منم فرزند ابراهیم خلیل الله؟" ۷ کسی که نسبت به شریعت از جمله حقوق مردم متناسب با شیعه حضرت صادق (ع) بودن، شناخت و پای‌بندی داشته باشد که رنگ چهره‌اش نه به خاطر مرگ فرزند دل‌بند خود بلکه به خاطر ترس ناخواسته‌ای که در دل یک کنیز افکنده پبرد؛ آن هم کنیزی که نسبت به دستور حضرت بی توجهی کرده است. پیداست کسانی می‌توانند به درستی در برابر آتش فساد و توطئه و اقدامات دشمنان به اتکای ملت خود بایستند که هر چه بیشتر پای بند اصول اسلامی و انسانی و موازین شرع به ویژه حقوق جامعه باشند. کسی که خانه را برای "اهل خانه" هر چند ناخواسته ناامن کند و در دل بی گناهان یا بیش از استحقاق کیفر مجرمان، "رعب" افکند و حریم آرام دل آنان را همزمان با حریم خانه‌اشان پاس ندارد و در صدد جبران هم بر نیاید، آیا می‌تواند در برابر آتشی که "منصور" افروخته، آن حماسه زیبا را بسراید و آن صحنه ابراهیمی را بیافریند؟

"وفی ذلک فلیتنافس المتنافسون ، صدق الله العلیّ العظیم"

۱ - نهج البلاغه ، خطبه ۲۰۲.

۲ - کھف ، آیه ۱۱۰.

۳ - روم ، آیه ۲۱.

۴ - وسائل الشیعه ، ج ۲، ص ۸۹۲.

۵ - بحار الانوار ، ج ۴۳، ص ۲۰۹.

۶ . بحار الانوار ، ج ۴۷، ص ۲۴.

۷ . بحار الانوار، ج ۴۷، ص ۱۳۶.

اشکهای یک فقیه

جمیله کدیور

پیام این اشکها روی دیگر سکه اجتهادات و فتاوی آیه الله صانعی درباره حقوق زنان است. تصویر اشکهای آیت الله العظمی صانعی در سوگ همسرش، روانشاد خانم شفیعی بسیار گویا و تاثیر انگیز بود؛ تصویری ماندگار که بر کتیبه دلها نقش می بندد.

آیت الله صانعی بیش از هر مرجع تقلیدی به حقوق زنان توجه کرده است. زن که همواره در ادبیات، سیاست، تاریخ، اجتماع، فقه و حقوق انسان درجه دوم محسوب شده و می شود و به عبارت دیگر همواره در حاشیه مرد (همسر، برادر، پسر) قرار گرفته، با فتاوی شجاعانه و کارشناسانه ایشان، در مرکز و مدار زندگی جامعه ایرانی قرار گرفت و با نگاه تازه ای که به حقوق زنان مطرح شد، بسیاری از ناگفته های فقهی که نیاز امروز نسل جوان و دختران امروز و مادران فرداست پاسخ داده شد. فتاوی ای همچون ارث زن از همه اموال همسر و ارث تمام اموال مرد توسط زن در صورت نبود ورثه دیگر، تساوی قصاص، شرایط طلاق زن، ازداج مجدد و موقت فقط در شرایط خاص، برابری دیه زن و مرد، عدم شرط مرد بودن برای قضاوت، مرجعیت و سایر مناصب حکومتی، اولویت ولایت مادر بر پدر بزرگ در غیاب پدر و... از جمله کارهای درخشان و ماندگار آیت الله صانعی در حوزه فقه و حقوق زنان است و آثار برجاماندنی

آن، نه فقط در مجامع علمی و دانشگاهی، محافل حقوق بشری، بلکه در زندگی روزمره افراد عادی جامعه نیز بتدریج نمایان شده است.

وقتی چهره گریان ایشان را در فراق و سوگ همسر دیدم، دریافتم برخلاف اکثر آقایان مراجع که معمولاً خانم را در اندرونی خانه نگاه می دارند؛ و کمتر دیده شده است که مرجع تقلیدی با همسر خود در خیابان شانه به شانه هم راه بروند؛ یا مرجع تقلیدی اسم همسر خویش را به زبان بیاورد و یا از همسرش در جمعی عمومی یا خصوصی یاد کند - چه رسد به اینکه مواضع شجاعانه در مورد زنان و حقوق از یاد رفته و فراموش شده آنان داشته باشد؛ اکنون مرجعی از صمیم دل و آشکارا در سوگ همسرش می گیرد.

بدون تردید، پیام این اشکها روی دیگر سکه اجتهادات و فتاوی آیه الله صانعی در باره حقوق زنان است. فتاوی ای که جسارت بیان آن در کمتر مرجعی دیده شده است. به عبارت دیگر ایشان نه تنها به لحاظ نظری و پژوهشی در باره حقوق زنان اندیشیده اند و فتاوی تازه و ابتکاری مطرح کرده اند بلکه خود در حفظ و مراعات حقوق همسرشان سنگ تمام گذاشته اند. و با آن باورها زندگی کرده اند و ثنوری را در عمل پیاده کرده اند.

ایشان یک بار هم از مهندس موسوی تجلیل کردند که دست همسرش را می گیرد و در جمع مردم ظاهر می شود.

فیلم مستندی که چندسال قبل تلویزیون الجزیره در باره زندگی آیه الله صانعی ساخته بود را یکبار دیگر دیدم. در بخشی از فیلم ایشان کارهای معمول خانه را درحالیکه همسر بیمارشان در کنار سفره نشسته اند، انجام می دهند. ایشان وسایل سفره را یکی یکی می آوردند... درست همان کارهایی که تا کنون حوزه اختصاصی زنان و خلاف شئونات نه فقط مرجعیت - که حتی خلاف شئونات مردان در بسیاری از خانواده ها آنهم در مقابل چشم دیگران - تلقی شده و می شود.

پیامبر اسلام که در آستانه میلاد پربرکتش هستیم، رابطه گرم و صمیمانه با همسر را نشانه کمال ایمان می دانست. جای آن دارد که اشکهای سوزناک آیت الله صانعی در فقدان همسرش را با نگاهی جدید بازخوانی کنیم.

بانوی دیگری که راحت شد!

مجتبی لطفی

خبر کوتاه و شوک آور بود: "بانوی کرامت و محبت، همسرآیت الله العظمی صانعی از دنیا رفت!" این خبر برایم تداعی کننده خبری بود که در مرخصی از زندان اولین روزهای بهار ۸۹ از طریق پیامک رسید: "بانوی صبر و استقامت، بانو ربانی همسرآیت الله العظمی منتظری از دنیا رفت!" وقتی سراسیمه به قم رسیدم اگرچه سعید منتظری هنوز اشک در چشمانش حلقه زده بود ولی لباس سیاه برتن نداشت اولین جمله ای که در جواب تسلاهی خاطر، به من گفتم این بود: "مادرم راحت شد!" امروز هم وقتی سیر زندگی بانو شفیعی را مرور می کنم می بینم او هم راحت شد. به راستی چرا باید کار به جایی برسد که رفتن چنین بانوانی از این دنیای خاکی را، راحتی برای آنها حساب کرده و با همین جمله خود را تسلی دهیم.

دروصف بانو شفیعی گفته اند: "بانوی کرامت و محبت" و چه وصف زیبا و به جایی! احمد منتظری فرزند مرحوم آیت الله منتظری بر کرامت، شجاعت و محبت او به مردم شهادت می دهد و صبر و مقاومت او در برابر فشارها و ظلم ها را جزو صفاتی می داند که طی ۳۰ سال همسایگی با آن مرحومه عجین بود. بانو شفیعی در حالی همسریکی از مراجع آینده شیعه شد که در خانواده ای به دنیا آمده و پرورش یافته بود

که وضعیت مالی مناسبی نسبت به امکانات مالی شیخ یوسف داشت اما تقدیر بر این بود که همراه و همیار دوران عسرت و نداری این طلبه برخاسته از نیک آباد اصفهان باشد. کیست که نداند زندگی اولیه نوع طلاب با تلاش، کوشش و فداکاری همسران ایثارگر آنان پامی گیرد.

بانو شفیعی به همراه همسر، روزگاری در قم در یک اتاق مستأجر بود و شیخ یوسف در عسرت پرداخت اجاره منزل؛ برای همین همسرش تاپاسی از شب گیوه می بافت تا پس از فروش، ۴۵ تومان اجاره ی اول ماه به صاحب خانه پرداخت شود. وقتی هم که پدرش از دنیا رفت به جای اینکه ارثیه که به او رسیده بود را به مصرف زندگی خود رساند بخشی از ارثیه را صرف ساختن حسینیه ای در نیک آباد کرد. بدون اینکه به فکر خود و فراهم کردن امکانات بیشتری برای زندگی اش باشد آنچه داشت، صرف کمک به فقرا، نیازمندان و به ویژه تهیه جهیزیه برای دختران دم بخت می کرد. زمان کوتاهی که همسرش دادستان کل کشور بود و پاسدارانی به محافظت ایشان مأمور بودند. حاج خانم در اکثر مواقع خود برای ایشان غذا می پخت و آنها را سرسفره خویش مهمان می کرد. ساده زیستی و تواضعش زبان زد عام و خاص بود.

غم خوار دیگران بود و از ظلم و ستمی که بر دیگران می رفت بر خود می لرزید. روزی که به کربلای امام حسین (علیه السلام) مشرف شد مصادف با ادامه حصر آیت الله العظمی منتظری بود و در آن مکان مقدس قطعه ی طلائی از خود، نذر حرم می کند تا از ایشان رفع حصر شود.

روز دیگری که آقای کربوبی مهمان آیت الله العظمی صانعی بود و همزمان خانه و دفتر مرحوم آیت الله العظمی منتظری و آیت الله العظمی صانعی تحت محاصره و تهاجم بود بارها آقای کربوبی قصد خروج از منزل را دارد -که نکند به بهانه حضور او لطمه ای بر بیت آیت الله صانعی وارد شود- ولی این بانوی شجاع مانع می شود و می گوید: "ما رسم نداریم مهمانمان را در میان این مهاجمان تنها بگذاریم". وبی شک فشارهای ناشی از آن هجوم فیزیکی و دیگر هجوم های فزاینده بر همسر مجاهدش، بر او اثر مضاعف می گذاشت و در این دو سال آخر عمر روز به روز تحلیل می رفت.

عشق و محبت زاید الوصف این بانوی مهربانی به شوهر و فرزندان باعث آن می شود که آنها در غم فراغش بسوزند و خود را تسلی دهند که: "او هم از بیماریها راحت شد و هم آنچه ناباورانه در این زمانه پر غوغا می دید!"

و در پایان!

یاد
یار
پنجاه
ساله

نمی دانم برای استاد و فرزندان‌ش چه بنویسم که مصیبت خویش را با مصیبت مولایشان علی (علیه السلام) گره زنند جز این درد دل‌های جانسوز از علی (علیه السلام) که پس از دفن شبانه و غریبانه فاطمه زهرا (سلام الله علیها) زانوهایش بی قوت شد، نشست و درحالی که روبه قبر پیامبر (ص) کرد گفت:

«السلام علیک یا رسول الله! سلام از من بر تو باد و از جانب دختر و نور دیده ات.»
و اینک او در میان خاک در جوارت آرمیده است. یا رسول الله! با رفتن فاطمه از صبر و قوت من کاسته شد ولیکن این مصیبت در برابر مصیبت مفارقت تو چیزی نیست.
یا رسول الله! چه زود جدایی افتاد میان ما! و از ظلم و ستمی که بر ما رفت بر خدا شکایت می‌کنم.
یا رسول الله زین پس از احوال فاطمه بپرس که چه غمهای انباشته‌ای در سینه دارد.
سلام الله علیک یا بنت رسول الله

تقدیم به فقیه آزاده و عدالت خواه عصر ما، آیت الله العظمی صانعی
به یاد بانوی ایثار و گذشت خانم شفیعی همسر آیت الله العظمی صانعی، مرجع تقلید بزرگ شیعه

زن بود و ...

مسلمان بود و مهربان ...

میشم محمدی

سخن بر سر گذشت و فداکاری یک زن، در زندگی است. در زندگی برای شویش که بعدها فقیهی پرآوازه می شود و بینش و سپس استنباط خود را از احکام و مبانی فقه شیعه بر محور انسان و حقوق انسان و برابری این مخلوقات خداوند رحمان در سراسر گیتی قرار می دهد. مادری در زندگی برای فرزندان که رشد می کنند و باید در محضر او که هم مسلمان است، هم منصف، هم مهربان و هم از خود گذشته، تمام این درس ها را فرا بگیرند. زنی برای جامعه ای که سخت به پیوستگی و احساس مسئولیت در قبال هموعان خویش نیاز دارد. سخت به دلسوزی برای هم و زیستن با هم محتاج است. زن از خاندانی بزرگ و با مکننت است. زندگی روی آسایش و آرامش را به او نشان داده است. حرمت، راحت و ایمان و استغنا. زن از خاندانی مسلمان است. شیعه، معتقد و با مذهبش زندگی می کند. درس

یاد
یار
نخاه
ساله

های او برای زندگی اش، همه آن چیزی است که اینجا در آغوش مذهب و باورهایش می آموزد. زندگی مشترک او با طلبه جوانی است که از مال و منال و آرامش و آسایش جهان مردمان، به تقریب تهی دست است. طلبه جوان را، آموختن راه و مسلک دین از خانه و کاشانه گریز پا کرده است که او سر در راهی دیگر و دل در قراری دیگر دارد. زن همراه او می شود. از هستی خود و زندگی که برایش تا لحظه آشنایی با طلبه جوان حکم همه چیز را داشت دل می برد و دیگر به پشت سرش هم نگاه نمی کند که ظاهر زندگی با مردان دین و پویندگان راه خدا سرشار از خوف و رجاست. سرشار از نگرانی ها، دغدغه ها و مسئولیت ها و دل به خطرها سپردن است.

زن که زیباترین و بهترین لحظات زندگی خود را با همسرش می گذراند پای به زندگی طلبه جوانی گذاشته است که تمام زندگی اش، یک اتاق را هم پر نمی کند. زن می فهمد و می داند که آینده این سالک راه دین، آینده روشن و درخشانی است. آینده ای سازنده برای انسان های جامعه او و بالنده برای باورها و اعتقادات او. پس می کوشد زندگی مرد را آنچنان بسازد که در آینده فکری و عملی او بی سهم و بی تأثیر نباشد.

طلبه جوان به تدریج که به کار فهم دین و استنباط احکام با توجه به نیازها و پرسش های زمانه پیش می رود، به آستانه بزرگ ترین رخداد دگرگون کننده زندگی خود می رسد: انقلاب.

انقلاب درس های بی شماری برای طلبه جوان دارد. او را وارد متن مسئولیت های سیاسی و اجتماعی می کند. طلبه جوان از نزدیک ترین پیروان رهبر انقلاب بزرگ اسلامی در کشور است: امام خمینی. او امام را از آن جهت ارج می نهد که می بیند استاد و مراد بزرگش، به حقوق مردم و حریت و آگاهی آنان ارج فوق العاده می نهد. مردم در نظر او از قداست و احترامی برخوردارند که بنیاد مشروعیت حکومت و تصمیم گیری ها و سیاست گذاری های کشور باید از مدخل اراده و خواست آنان بگذرد. طلبه جوان دیروز که امروز فقیهی بزرگ و دردمند است آرام آرام می آموزد که درک حقوق مردم و گنجاندن آن در مبانی تعیین موضوع احکام فقه شیعی و استنباط احکام براساس آن از چه ارزشی برخوردار است. بویژه آموختنی دیگر او بسیار پر ارج تر است. زندگی با زن مسلمان به او می آموزد و یاد می آورد که جایگاه حقوق و کرامت زن در دستگاه فقهی و احکام سیاسی اجتماعی عبادی شیعه جایگاه در خور ملاحظه و انصافی نیست.

زندگی در کنار زنی از خود گذشته و مهربان و مسلمان، فقیه جوان آن روزها را قدم به قدم پخته تر و آبدیده تر می کند. حقوق زن برای او همان حقوق انسان است. زن زندگی اش برای او نقش آینده ای را دارد که در زندگی سنتی بیشتر مردان دنیای فقه مهجور است.

آیت الله با خود می اندیشد زن که در زندگی بار مسئولیت سنگین و دشوار رسیدگی به همسر و فرزندان و تنظیم ساختار و بنیاد خانواده را دارد، چرا از لحاظ حقوقی و توجه به کرامت انسان و جایگاه ویژه یک شخص با این درجه از اهمیت، به قدر واقعی خود ارج ندیده و محترم نبوده است؟ زنی که می تواند از همه چیز خود بگذرد تا مردی بزرگ و سازنده را به جامعه و اسلام تحویل دهد، آیا به قدر نیمی از وجود خویش لیاقت و استحقاق حقوق متعارف یک انسان را ندارد؟

زن، این همه احساس و زیبایی را می بیند و درک می کند که در این اوضاع و احوال، دقت و تأمل فقیه آزاده بیش از همیشه است و او با همین نگرش به ژرفای دین می نگرد و می بیند که حکم ها و فتوای فقیه بزرگ بر محور حفظ حقوق و کرامت زن در اسلام شکل تازه ای به خود می گیرد. در ارث، دیه، بلوغ و حقوق اجتماعی سیاسی، می بیند که زن از نظر او یک انسان کامل است و شایسته و تفاوتی با مرد ندارد. آیت الله شرط تصدی مسئولیت ها را بر حسب آنچه از قرآن و سنت رسول الله، مکتب و پیام آور مکتبش آموخته بر "دانش" و "تقوا" می گذارد. باور او این است که زنی با این همه فداکاری و گذشت، با داشتن الگوهایی چون خدیجه و فاطمه و زینب در اسلام چطور بدیده انسان نیمه نصفه، ارزیابی و شناسایی شود. مگر او گناه کرده که زنی است تا زندگی مردی دیگر را بسازد و خود همواره از نیمی از آنچه مستحق و لایق آن است محروم بماند... کیست که نداند آیت الله بزرگ و مرجع تقلید فداکار و ایثارگر این روزهای شیعه را بیش از دیگر عوامل یا در سطح یکی از مهم ترین دلایل، کدام عامل دلالت به این راه نموده است؟ کدام وجود مهربان و ساکت و پرگذشت و کدام تکیه گاه صبور و باایمان و خستگی ناپذیر بر زندگی و مشی او و حتی بر آرا و احکام او در باب حقوق زنان در اسلام، پرتو افکننده و تأثیر گذاری نموده است.

زن برای آیت الله، پنهان کردنی و پنهان شدنی نبود. او هرگز نمی کوشید این جنبه از زندگی خود را در تاریکخانه مخفی کند یا از آن شرم و خجلت آورد؟ چگونه از آنکه در سخت ترین شرایط هول آور زندگی، در مبارزه با ظلم و استبداد تا نصیحت حاکمان و معارضه با نامردان و روبه صفتان روزگار یک آن از حمایت او شانه خالی نکرده و لحظه ای از تنگنای روزگار سفاک و نفس گیر، به همسر خود اعتراض و

شکایت نبرده، روی به خجلت نبرد و او را اندرونی خود ننماید! او آیت الهی است که زن را "انسان" می داند و نشانه زیبایی و رحمت خداوند بزرگ و مهربان...

آیت الله این راه تلخ و شیرین و پر فراز و نشیب را تا روز آخر با همسر خود گام به گام می پیماید. در روزهای آخر حیات بانوی مهربان و فداکار خویش که در بستر بیماری جانکاه آرمیده است، آنگاه که به گذشت ایام و روزهای سخت و راحت در کنار این عزیزترین مونس خویش می اندیشد، آنگاه که غم و اندوه جان فرسایی که از دیدن آخرین روزهای این مهربان یار در بستر نامراد بیماری، جبینش را در هم می فشرد و قلبش را سخت در سینه به تنگ می آورد، آنگاه که ناملایمات روزگار را در حق عزیزترین هستی زندگی اش می بیند و تنها در امتداد مظلومیت خود، به خواست خداوند باور می آورد و آرام آرام رفتن تکیه گاه و پشتوانه آرام و آرامش بخش خود و ملجأ و پناهگاه روزهای سخت ظلم و جور و بی وفایی و پرده دری را به چشم می بیند و گاه می کوشد نپذیرد، در آن هنگامه سخت و هول انگیز که انسان از پی از دست رفتن یاران و عزیزان در زمانه عسرت و محنت، دل به آخرین پشتوانه ها و داشته های خود سپرده و نمی خواهد رفتن و نبودن آنان را ببیند، باوری چنین سخت و اندوهناک برای فقیهی بزرگ و آزاده، سخت و تلخ و دشوار است... اینگونه است که دل به دریا می زند، پیش از آنکه برای آخرین بار عزیزترین یار و یاور و همدم خود را در زیر طبقات خاک سرد و بی رحم، از خود جدا و راهی دیار خداجویان ببیند بر سر مزار او به سخن می آید، از دل با دیده ای غمگسار بی هیچ مذمت و خجلت ... و با چشمانی سرخ از اشک، آخرین سخنان و درد دل خویش را در گورستان برای کسی باز می گوید که تا در زندگی اش در کنار او بود، با آرامش و ایمان زیست و سنگ صبور و پشتیبان شویش بود و چون رفت، فقیهی را که بزرگ ترین مدافع حقوق و کرامت زنان در اسلام و تشیع بود، در سوگ همسر خویش نشانند:

ای یار پنجاه ساله من! ای غمخوار پنجاه ساله من، ای یاورم در زندگی، ای کسی که یک روز شکایت مرا به هیچ کس نکردی

خداوندا! خودت رحمتت را بر او نازل کن

خدایا! اگر تحریم نکرده بودی، علاقه من و همسرم آنقدر بود که خودم را هم همراه او دفن می کردم اما چه کنم غدقن کردی، به فرمان تو هستم خدا.

یا حضرت زهرا! ۵۰ سال با این همسر مهربان زندگی کردم حال او را به تو می سپارم.

صلی الله علیک یا ابا عبدالله

آیت الله مدافع حقوق بانوان، سوگوار بانوی خویش

حسن فرشتیان

آیت الله که این سالها شده بود "سنگِ صبور" بی پناهان، این روزها خودش شده است داغدار "سنگِ صبور خویش".

آیت الله صانعی این روزها سوگوار است در اندوه کوچ همسرش مرحومه حاجیه خانم شفیعی. گفته اند "پشتِ هر مردِ بزرگی، همسری بزرگ نهفته است". مردان، تاریخ ساز هستند و تاریخ نویس و ماندگار در تاریخ. نیک و بدِ تاریخ به نام مردان ثبت می شود. زنان کمتر به چشم آمده و به نقش آنان در پدید آمدن حوادث و شکوفا شدن استعدادها کمتر توجه می شود.

بدون تردید، آیت الله، در کنار توفیقات و موهبت های خدایی و پشتکار شخصی خویش، بخش زیادی از موفقیت‌هایش را مدیون همراهی آن مرحومه است.

آیت الله که دوران طلبگی را در سخت ترین شرایط معیشتی گذرانده بود، بگفته خودش، همسرش ناچار بود که گیوه ببافد تا با فروش آن، بتوانند اجاره ماهیانه منزل مسکونیشان، را بپردازند. آیت الله زیر نور چراغ مطالعه می کرد و آنسوی دیگر، زیر نور همان چراغ، همسرش گیوه می بافت.

یاد
یار
پنجاه
ساله

آیت الله بارها این خاطره را نقل می کرد و ابایی نداشت تا دیگران بدانند که در مخارج منزل، روزی همسرش گیوه بافی می کرده است. این خاطره را سه دهه قبل در مصاحبه ای در مورد زندگی خویش مطرح کرد و همانزمان منتشر شد. در فیلمی که به زندگی وی اختصاص دارد در حضور آن مرحومه، باز همین خاطره را تکرار می کند. گویا آیت الله تعمداً داشت تا نقش آن بانو را در موفقیت های خویش، فاش گوید و از گفته خویش دلشاد باشد، شاید میخواست است در محضر همگان، ادای حقی نسبت به همراهی ها، همگامی های و از خودگذشتگی های بانوی خویش کرده باشد. در همین فیلم، آیت الله برای همسر ناخوش خویش غذا می آورد و تقسیم غذا را محترمانه به وی وا می گذارد (فیلم مازیار بهاری).

هنگامیکه نگارنده را بخت یار بود و توفیق درک حضوری و فیض مستقیم از معظم له داشت (حدود یکربع قرن پیش بود، گویا همین دیروز بود)، آیت الله در منزلی ساکن بود که یک طبقه اش اندرونی وی بود و طبقه دیگر بیرونی وی. پس از درس خارج اصول در مدرسه فیضیه، آیت الله به منزل باز می گشت. جلوسی داشت ساده و با صفا. شاگردان برای درک فیض و پرسش های فقهی، به نزد وی باز می گشتند ارباب رجوع و مقلدین هم می آمدند بحث های فقهی و دینی در می گرفت، هنگام ظهر آفازاده ها نیز از درس و کلاس بر می گشتند با کیف و کتاب. همان لحظه ها را آیت الله با همگان (شاگردان و بچه ها و ارادتمندان)، تقسیم می کرد، از درس فرزندان نیز غافل نبود. بدون تردید اگر سخاوتمندی آن بانو در تقسیم آن لحظه ها نبود، سهم شاگردان و ارادتمندان بسیار اندک می شد. ولی سخاوتمندی وی، سفره پر برکتی بود برای درک لحظه ها، و آموزش آموختنی ها.

آن بانوی محترمه، فقط شریک این سخاوتمندی نبود بلکه شریک لحظه های سخت عسرت نیز بود. از عسرت و تنگدستی معیشت آشیخ یوسف جوان، تا سختی های همراهی با مرجعی که خلاف جهت آب می رفت هم در مسیر نوآوریهای فتاوی فقهی و هم در مسیر موضعگیری های حق طلبانه سیاسیش. در حوادث اعتراض آمیز دو سال گذشته، کار از شعار دادن و شعار نوشتن بر در و دیوار بیت مرجعیت فراتر رفته بود. هنگامیکه به بیت آیت الله هجوم آوردند نه تنها بر آنچه بر در و دیوار بود، رحمی نکردند، بلکه برای نمایش طینت خویش بر پنکه ای که بر سقف آویزان بود هم نشانی و رد پای از خویش بر جای گذاشتند، تا درجه امنیت بیت یک مرجع تقلید را در عَشَّ آل محمد (ص) و در ام القرای جهان اسلام به

نمایش بگذارند.

بیت آیت الله، آن شب میزبان شیخی شجاع بود. خشونت طلبان و تمامیت خواهان آمده بودند و آن شیخ (حجت الاسلام والمسلمین کروبی) را طلب می کردند. در ابتدا پیغام دادند آن شیخ را رها کنید تا از خانه برون آید و ما نیز با خانه و بیت شما کاری نداریم. آیت الله تردیدی در تصمیم خویش بر مقاومت نداشت، اما نگاهها بر همسر ناخوش وی بود و شاید میهمان شجاع نمی خواست بر نگرانی و اضطراب آن بانوی محترمه بیفزاید. اما آن بانو، رسم میهمان نوازی را کامل کرد و به حرمت میهمان، خطرات احتمالی را کریمانه با جان و دل پذیرا شد تا مباد بر میهمان آسیبی وارد آید.

بدون تردید فداکاری و همگامی آن مرحومه، پشتوانه ای بود در استقامت مردی که روزی در قامت یک مرجع تقلید، به رساله نویسی و شرح و پاورقی نویسی اکتفا نکرد، با رعایت حرمت استادی و پیشکوستی سلف صالح، استادانش را بی محابا به نقد کشید، و راهی فقهی برای خروج از دایره های بسته فتاوی متقدمین یافت، دریچه ای از آشتی و سازگاری برخی احکام فقهی - حقوقی با زمانه خویش گشود. هم در عرصه فتوا، نوآوری کرد و هم در عرصه اندیشه. در میدان سیاست نیز، شجاعانه به حمایت از ستمدیدگان و رنجدیدگان پرداخت. در هنگامه ای که فریاد، "هزینه" داشت و سکوت، "جایزه"، خودش و بیتهش و همراهانش هزینه این استقامت را بارها پرداختند.

در این روزهای سخت و در این هوای دم کرده که "برده دار به شمشیر می زند همه را" و دیگر کمتر کسی را می توان یافت که "مقیم حریم مانده باشد"، آیت الله شده بود "سنگ صبوری" برای بی پناهان و بی دادرسان. هنگامیکه در "بیرونی" بیتهش جلوس می کرد، سنگ صبوری بود برای دردمندان و از همه جا رانده شدگان، و زمانیکه به "آندرونی" بیتهش باز می گشت، آن مرحومه شده بود "سنگ صبوری" برای آیت الله.

آیت الله که این سالها شده بود "سنگ صبور" بی پناهان و بی دادرسان، این روزها خودش شده است داغدار "سنگ صبور خویش".

***

آیت الله در درس و بحث های خویش، به مناسبت های مختلفی، به محرومیت تاریخی زنان توجه کرده و ریشه بسیاری از فتاوی تبعیض آمیز فقهی در زمینه حقوق زنان را ناشی از افکار مردسالارانه ای می

یاد
یار
پنجاه
ساله

دانستند که از عدالت اسلامی فاصله داشت. بسیاری از احادیثی که از آن بوی تحقیر زنان به مشام می آید را جعلی دانسته، و دلایل سیاسی، مثل ضدیت با دخت گرانقدر پیامبر (ص) را یکی از دلایل آن جعل ها می دانست.

از مهمترین فتاوی فقهای معظم له در رفع زمینه های تبعیض آمیز، که حدود دو دهه قبل منتشر شد فتاوی بود که به "حقوق زنان" توجه می کرد. انتشار آن فتاوا، از یکسو موجب استقبال فراوانی از جانب فعالان و طرفداران حقوق بشر و بویژه حقوق زنان شد، ولی از سوی دیگر در جامعه سنتی مردسالار، با ناباوری بدان نگریده شد و بدون آنکه از زاویه فقهی مورد نقد علمی و بررسی و واکاوی دقیق قرار گیرد، با این استدلال که "مخالف فتاوی مشهور فقهاست" مورد طعن قرار گرفت.

با توجه به حمایت های فراوان فقهای آیت الله از بانوان و حقوق آنان، در این مختصر، به احترام و یادبود آن بانوی محترمه، به برخی فتاوی کارگشای آن مرجع نواندیش در مورد حقوق زنان اشاره می شود (با استفاده از مجموعه "فقه و زندگی"، "شهادت زن در اسلام"، "فخر الدین صانعی، برگرفته از نظریات فقهی آیت الله العظمی صانعی، قم، موسسه فقه الثقلین):

بلوغ دختران:

مشهور فقهای امامیه، در ملاک سنّی بلوغ دختران، فتاوی به بلوغ دختران در اتمام نُه سالگی میدهند. آیت الله با استناد به موثقه عمار ساباطی و با استفاده از فحوی برخی آیات قرآنی و اصول و قواعد، سن سیزده سال را برای بلوغ سنّی دختران تعیین می کنند.

مقدم بودن ولایت مادر بر ولایت جد پدری:

قانون مدنی ایران (ماده ۱۱۸۰)، فرزندان را تحت ولایت پدر و جد پدری می داند. مشهور فقها نیز در صورت فقدان پدر، این ولایت را برای جد پدری می دانند نه مادر. اما آیت الله با استناد به عموماً قرآن و روایات ثابت می کند در صورت فقدان پدر، مادر بر جد پدری مقدم است، و به مناسبات و اعتبارات عقلایی و همچنین توجه دین به عواطف و احساسات مادری، به عنوان شاهد بر این نظریه، استناد می کند.

شهادت زن در اسلام:

در حالیکه غالباً با استدلال به آیات ۲۸۲ و ۲۸۳ سوره بقره، شهادت دو زن را برابر با شهادت یک مرد تلقی

می‌کنند، آیت الله با استناد به ذیل آیه که "اگر یکی از آن دو یادش رفت دیگری به یادش بیاورد"، آیه را اولاً مربوط به مورد خاصی دانسته که شهادت بر قرض است و ثانیاً آیه را در مقام یک حکم ارشادی برای شهود در مقام قرض می‌داند و ثالثاً توضیح میدهد که برابری شهادت دو زن با یک مرد در آیه به دلیل خصوصیت زن بودن شاهد نیست، بلکه ناشی از خصوصیت عارضی است که در زمان نزول آیه، زنان با مسایل مالی کمتر سر و کار داشته و ضریب اطمینان حافظه آنان در این امور کمتر بوده است اما در عصر ما زنان این خصوصیت عارضی را ندارند و شهادت آنان در امور حقوقی به مثابه شهادت مردان تلقی می‌شود. استثناهایی، مثل شهادت به "جرائم منجر به حدود"، را بدلیل جلوگیری از اجرای حدود در امور غیر یقینی، و "شهادت در رویت هلال ماه رمضان" را، در یک امر خاص تکلیفی دانسته که ربطی به باب حقوق ندارد. نهایتاً ایشان به صحت روایات و انتساب آن در روایاتی که مورد استناد منتقدین قرار گرفته، تردید وارد می‌کند.

برابری دیه زن و مرد:

در قانون دیات ایران به تبعیت از نظریه مشهور فقها، دیه زن نصف دیه مرد است. قرآن فقط اصل دیه را واجب می‌کند ولی مقدار آن را روایات تعیین می‌کنند. آیت الله به سند و دلالت روایاتی که دیه زن را نصف مرد دانسته اشکال وارد می‌کند و برخی از آنها را فاقد حجیت عقلایی دانسته و با استناد به اصول و قواعد کلی مربوط به برابری انسانها، فتوا به برابری دیه زن و مرد میدهد.

برابری قصاص زن و مرد:

در قانون قصاص ایران به پیروی از نظر مشهور فقها، قصاص زن را در برابر مرد جایز دانسته ولی قصاص مرد در برابر زن را در صورتی جایز می‌داند که اولیای زن، نیمی از دیه کامل یک انسان را به مرد پرداخت کنند. آیت الله روایات مورد استناد چنین نظریه ای را فاقد حجیت عقلایی دانسته، و بیان می‌کند که در قرآن حکم کلی به قصاص داده شده و فرقی بین زن و مرد نیست و جان انسانی، صرفنظر از زن و مرد بودن محترم است و مرد و زن در حق قصاص برابر هستند.

وجوب طلاق خُلع بر مرد:

با توجه به حق مردان در طلاق، آیت الله معتقد است برای رفع تبعیض، زنان می‌توانند از طلاق خلعی استفاده کنند (هنگامیکه زن نسبت به همسرش کراهت دارد، مهر خویش یا مالی را در برابر طلاق ببخشد)

در اینصورت بر مرد واجب است که همسر خویش را طلاق دهد. ایشان با توجه به اصل تشریح طلاق خلعی در قرآن (بقره ۲۲۹)، معتقد است دلیلی بر عدم وجوب آن بر زوج نداریم، اگر در اینصورت زوج طلاق نداد، دادگاه بایستی طلاق دهد.

ارث زن از شوهر:

ماده ۹۴۹ قانون مدنی ایران به پیروی از فتوای مشهور فقها مقرر می کند که در صورت نبودن هیچ وارث دیگری به غیر از شوهر، وی همه دارایی های همسرش را به ارث می برد اما در صورت نبودن هیچ وارث دیگری به غیر از زن، وی فقط سهم و نصیب خود را برده و بقیه اموال شوهر در حکم اموال متعلق به اشخاص بدون وارث بوده و به حاکم داده خواهد شد. ولی آیت الله، این تفاوت میان زوج و زوجه را خلاف مقتضای عدالت دانسته و معتقد است در صورت فوت مرد و نداشتن وارث دیگری به غیر از همسرش، همه میراث به زوجه داده خواهد شد.

از اخلاق شروع کنیم

(به بهانه یادبود بانو بتول شفیعی همسر آیت الله صناعی)

عمادالدین باقی

هنگامی که خبر درگذشت همسر آیت الله صناعی را شنیدم بی درنگ به یاد خاطره ای افتادم که بر زندگی ام تاثیر وافر داشت و دریغم آمد به بهانه درگذشت بانویی که از ارکان این خاطره است، تقریر نکنم و دیگران را در خیر آن شریک نسازم چه اگر مشابه چنین تاثیری را در زندگی هر کس بگذارد گوشه ای از ثوابش به روح او خواهد رسید. با وجود مراوداتی که در سالیان گذشته با آیت الله صناعی داشته ام اما اکنون بدین نکته از اولین ها بسنده می کنم.

قرن هاست در فقه آموخته ایم که عدالت یکی از شروط امامت است چه امامت جامعه چه امامت جماعت. اما اگر در قریه ای وارد شدیم و امام جماعت مسجد را نمی شناختیم لزومی ندارد برای اقتدای به او عدالت را احراز کنیم و اصل براءت را جاری می کنیم اما برای احراز عدالت کافی است دو مومن به عدالت انسانی گواهی دهند. این قاعده ای عقلایی در نظام اجماعی و حقوقی هم هست. اما در اوائل دهه ۱۳۶۰ بود. من و دوست دوران کودکی تا امروز دانشور محترم آقای حسینی امین در قم رحل اقامت

یاد
یار
پنجاه
ساله

افکنده بودیم. او به دیدن آیت الله صناعی رفته بود و سوغاتی که از این مجلس آورده بود این بود که گفت آیت الله صناعی در این دیدار گفته اند: مهم ترین ضابطه احراز عدالت هر کسی این است که زن او به او اقتدا کند چون هیچکس به اندازه او مرد را از پس پرده ها نمی شناسد.

افراد بسیاری هستند که چه بسا عده ای از روی شناخت ظاهری به عدالت شان گواهی دهند اما حقیقت چیز دیگری باشد. از آن پس این معیار به یکی از اصول عملی زندگی ام تبدیل شد که طبق آن عدالت حقیقی این است که همسر انسان بر درستی اش در نماند گواهی دهد. فروتنی، گذشت، خوش زبانی، انصاف و راستی و بسیاری از فضائل پیش از هر جا باید در درون خانواده و نسبت به همسفر زندگی ظهور داشته باشد. البته فقه و حقوق برای تنظیم روابط اجتماعی است و اخلاق امری فردی و شخصی است اما حکم اخلاقی دقیق تر از حکم فقهی است. حکم فقهی به ظاهر است و اخلاق به حوزه درونی تر و خصوصی تری وارد می شود. اگر معیاری که گفته شد در احراز عدالت منظور شود از حوزه فقه به اخلاق منتقل شده ایم. نمی توان آن را به یک قاعده عمومی تبدیل کرد اما در ارزیابی های خصوصی تر معیار مهمی است. اگر کسی به گواهی شریک زندگی اش اطمینان نداشته باشد از تسری دادن این حکم اخلاقی به امری اجتماعی برآشفته می شود. گرچه پیشنهاد نگارنده نیز چنان تعمیمی نیست اما برای شناخت لایه های درونی تر انسان ها معیار مهمی است. ممکن است این سخن را زیاده روی تلقی نمایند و با تاکید بر اینکه ممکن است همسری واجد شرایط لازم برای این شهادت نباشد اما باز هم از قوت سخن نمی کاهد زیرا در آموزه های اخلاقی به وفور دیده ایم که بزرگانی با همسرانی پر خاشاگر زیسته اند اما چنان حلم ورزیده اند که عطار نیشابوری درباره ابوالحسن خرقانی از عارفان بزرگ می گوید نقل است بوعلی سینا به آوازه شیخ عزم خرقان کرد. چون به وثاق شیخ آمد، شیخ به هیزم رفته بود. از زن او پرسید شیخ کجاست. گفت آن زندیق کذاب را چه می کنی؟ و همچنین بسیار جفا گفت. بوعلی با خود می گفت شیخ را که زنش منکر او بودی حالش چه بودی. بوعلی عزم صحرا کرد تا شیخ را ببیند. شیخ را دید که می آمد و خرواری درمنه بر گرده شیری نهاده بود. بوعلی گفت شیخا این چه حالت است؟ او جواب داد تا ما بار چنان زنی نکشیم شیری چنین بار ما را نکشد. (حکایت با اندکی تصرف).

در اینکه عدالت نفس الامری هر مردی با گواهی دادن همسرش به درستی و عدالت او احراز می شود اگر هر مناقشه ای وارد کنند اما هیچکس نمی تواند انکار کند مردی که همسرش بر اخلاق و عدالت او صحه

نهد امتیازی بر غیر او دارد.

از هنگامی که آن دوست دیرینم آن سخن را از دیدارش با آیت الله صناعی سوغات آورد چنان بر دلم نشست و در معرض تاملات فراوان قرار گرفت که به معیاری در زندگی شخصی ام تبدیل شد و این نه بدان معناست که لزوما در برآوردنش کامیاب بوده ام. در عین حال از همان زمان نسبت به زندگی خصوصی راوی سخن، قضاوتی یافتم که در گذر زمان با دیدن و شنیدن سخانی دیگر ع پیش تصدیق می شد. از همان سخن به میزان مودت و انس آیت الله صناعی با همسرش و ارزش خانواده و زن در زندگی او واقف شدم. این پیوند عمیق بدون شک در دیدگاه های پسین آیت الله در ابواب فقهی مربوط به حقوق زنان تاثیر گذار بود. آن آموزه اخلاقی نیز بی بهره از شخصیت همسر آیت الله نبود.

چون زن و شوهر آئینه شخصیت یکدیگرند و تنزل شخصیت هر یک بر منزلت دیگری هم اثرگذار خواهد بود به گفته قرآن "سائکم هن لباس لکم و انتم لباس لهن" (بقره ۱۸۷) زنان شما پوشش و محافظ شما و شما پوشش و محافظ آنان هستید، لذا آن سوغات اخلاقی نکته دیگری را هم نشان می داد و آن هم شخصیت اخلاقی و نافذ و متین همسر مرحوم شده آیت الله صناعی بود. رفتار مرحومه در خصوص همسایه گرمی اش و همدلی هایی که با آنان داشت از همین شخصیت متین نشأت می گرفت. گرچه او زنی سنتی و مذهبی از خانواده ای سنتی بود اما نشان از اقتدار زن و نفوذ او در خانواده های سنتی و استحکام خانواده گی می داد که نه مرهون حقوق و سیاست و فمینیسم که مرهون اخلاق است. فمینیسم گرچه با شروطی می تواند مصلحت عام را تدارک کند اما اقتدار برخاسته از روابط انسانی و اخلاقی در خانواده ای سنتی که خبری از این غوغاها نیز نداشته اند نشان می دهد بیش از فمینیسم نیازمند تقویت و ارتقای اخلاق هستیم. فقه و حقوق متعلق به سپهر عمومی اند و اخلاق متعلق به سپهر خصوصی اما بدون اخلاق و تدارک آن در سپهر خصوصی و فردی، فقه و حقوق در سپهر عمومی بر ندگی و گره گشایی در خوری نخواهند داشت. آنها بعد از اخلاق و اخلاق مقدم بر آنها است. برای نیل به جامعه مطلوب باید از اخلاق آغازید نه از فقه و حقوق و ما اکنون بیش از هر چیز نیازمند انقلابی اخلاقی در سپهر خصوصی و عمومی هستیم. آهنگر نفس خویش شویم و در کوره ریاضت اش اندازیم.

چند خاطره و نکته از مرحوم بانو شفیعی

پس از درگذشت حاج خانم تسلیت های بسیاری گفته شد از جمله محافظان سابق آیت الله العظمی صانعی که اینک محافظ برخی مسئولان عالی هستند ضمن عرض تسلیت گفته اند: ما همگی ایشان را مانند مادر خود می دانستیم در اکثر اوقات ایشان برای ما غذا می پخت و سر سفره ایشان مهمان بودیم. اگر یکی از ماها مریض می شدیم ایشان برایمان سوپ می پخت و نگران سلامتی ما بود. پس از ۲۵ سال هنوز محبت های مادرانه او را فراموش نخواهیم کرد.

در سال ۷۹ از طرف خانواده شهید محمد منتظری اعلام شد برای بزرگداشت شهدای هفت تیر به ویژه شهید بهشتی و منتظری مراسمی در منزل شهید منتظری برگزار می گردد متأسفانه مأموران دولتی از برگزاری مراسم جلوگیری می کردند و عده ای از مردم را بازداشت کردند حاج خانم درب خانه را باز کرد و مقداری فرش و موکت داخل کوچه پهن کرد و گفت: این مراسم باید برگزار شود و باید برای شهدا مراسم گرفته شود. آیت الله العظمی صانعی هنگام دفن همسرشان می گفتند: "ایشان در طول زندگی ۵۰ ساله هیچگاه گلایه ای از وضع زندگی اش نکرده و سفره دل برای کسی باز نکرد".

بعد ایشان خطاب به حضرت زهرا (سلام الله علیه) عرض کرد: "یا حضرت زهرا (سلام الله علیه) ۵۰ سال با این همسر مهربان زندگی کردم حال او را به تو می سپارم".

چهارم دیدار به روایت تصویر

حضرت آیت الله العظمی وحید خراسانی (مدظله العالی)

مرجع عالیقدر حضرت آیت الله العظمی وحید خراسانی از مراجع بزرگ تقلید و از زعمای حوزه

علمیه قم شب ۱۱ / ۱۱ / ۹۰ در بیت آیت الله العظمی صانعی حضور یافتند و با ایشان دیدار کرده؛ ضمن ابراز همدردی با ایشان درگذشت بانو شفیعی همسرشان را تسلیت گفتند و از خداوند برای ایشان اجر جزیل خواستار شدند.

حضرت آیت الله العظمی صانعی نیز ضمن ابراز تشکر از حضور معظم له فرمودند: خداوند شما را که از ذخایر حوزه می باشید برای حفظ استقلال حوزه ها حفظ فرماید.

حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی (مدظله العالی)

مرجع عالیقدر حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی (مدظله العالی) از مراجع بزرگ تقلید و از زعمای حوزه علمیه قم شب ۹۰/۱۷/۱۹ در بیت آیت الله العظمی صانعی حضور یافتند و با ایشان دیدار کرده؛ ضمن ابراز همدردی درگذشت

همسرشان را تسلیت گفتند و از خداوند برای ایشان اجر جزیل و صبر جمیل را خواستار شدند.

حضرت آیت الله العظمی صانعی نیز ضمن ابراز تشکر از حضور معظم له فرمودند: خداوند شما را برای حفظ استقلال حوزه ها محافظت فرماید.

پس از انتشار خبر درگذشت بانو شفیعی، جمعی از شخصیت های علمی و حوزوی پس از حضور در بیت معظم له، مصیبت وارده را تسلیت گفتند.

در این مراسم که با حضور آیت الله شیخ حسن صانعی و اعضای بیت فقاہت و مرجعیت برگزار گردید حضرات آیات: گرامی، محقق داماد، امینی و فیض گیلانی ضمن حضور در این مراسم این مصیبت را به حضرت آیت الله العظمی صانعی تسلیت گفتند.

حضرت آیت الله العظمی آقا موسی شبیری زنجانی نیز در سومین روز درگذشت بانو شفیعی

در مجلس یادبود این بانو شرکت کرده و ضمن اظهار همدردی به تجلیل از مقام ایشان پرداختند و گفتند: "بانو شفیعی حق حیات نسبت به پدر و مادر بنده دارد چرا که روزی ایشان که مستأجر پدرم بودند می بینند سروصدایی از والدین من نمی آید ناگهان می بیند پدر و مادرم بی حال شده توی اتاق افتاده اند در اتاق را باز می کند و با سروصدا در کوچه با کمک مردم آنها را از مرگ حتمی نجات می دهد."

حضرت آیت الله العظمی موسوی اردبیلی طی تماس تلفنی این ضایعه را به معظم له تسلیت گفتند. همچنین حجت الاسلام والمسلمین احمد منتظری و اعضای بیت مرحوم حضرت آیت الله العظمی منتظری، آیت الله العظمی بیات زنجانی، آیت الله امجد و حجت الاسلام والمسلمین حاج سید حسن خمینی به همراه جمعی از اعضای بیت حضرت امام

خمینی (سلام الله علیه)، اعضای مجمع محققین و مدرسین حوزه علمیه قم و حجت الاسلام و المسلمین سید علی خمینی، از حضوریافتگان جهت تسلیت بودند.

پنجم

تقدير و تشكر

تقدیر و تشکر حضرت آیت الله العظمی صانعی، فرزندان و دیگر بازماندگان

حضرت آیت الله العظمی صانعی پس از پایان جلسه درس خارج فقه روز شنبه ۹۰/۱۷/۱۵ ضمن اشاره به حضور گسترده علما و زعمای حوزه، آیات، روحانیون، طلاب، دانشگاهیان، بازاریان، محققان و نویسندگان و سایر اقشار مختلف مردم که در مراسم های تشییع جنازه و ختم بانوی کرامت و محبت، بانو شفیعی اظهار لطف و محبت کردند، فرمودند:

"حضور و شرکت بزرگان و زعمای حوزه بویژه، و دیگر اقشار مردم از داخل و خارج در پاسداشت از صداقت و کرامت یک بانوی متقی و محب اهل بیت عصمت و طهارت و بویژه حضرت زهرا(سلام الله علیها) که روستا زاده ای بیش نبود و همسر روستا زاده ای شده بود نشان از این داشت که روحانیت و بدنه حوزه با هم وحدت و اتحاد کامل دارند در عین اینکه ممکن است در برخی از جهات با هم اختلاف سلیقه داشته باشند و نشان از آن داشت که حوزه به تحقیق، اجتهاد و صداقت اهمیت به سزایی می دهد."

در پی درگذشت بانو شفیعی بانوی کرامت و محبت، همسر حضرت آیت الله العظمی صانعی طی روزهای گذشته؛ مراجع معظم تقلید، بیوت آیات عظام، شخصیت ها، گروه ها و دیگر اقشار مختلف مردم (اسامی ذیل الذکر) که با حضور گسترده خویش، پیام تسلیت، درج مقالات موجب تسلی خاطر معظم

له و سایر بازماندگان شدند و مراتب همدردی خویش را ابراز فرمودند؛ معظم له، فرزندان و بازماندگان ضمن عرض معذرت از عدم امکان تشکر حضوری از یکایک افراد، از اظهار لطف همگان تقدیر و تشکر کرده و از خداوند منان برای آنان سلامتی و موفقیت خواستار شدند.

حضرات آیات عظام :

وحید خراسانی، شبیری زنجان، موسوی اردبیلی، گرامی، دستغیب، مظاهری، بیات زنجان،

و بیوت آیات عظام:

حضرت امام (سلام الله علیه)، منتظری (ره)، سیستانی، صافی گلپایگانی، حاج شیخ جواد تبریزی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی، حاج سید صادق شیرازی، آذری قمی، یثربی کاشانی، مدنی کاشانی، صالحی مازندرانی

و حضرات آیات و حجج اسلام و مسلمین:

امینی، محقق داماد، طاهری اصفهانی، هاشمی رفسنجانی، محمدی گیلانی، امجد، بجنوردی، فیض گیلانی، قرهی، علوی بروجردی، نورمفیدی، محسنی گرکانی، فاضل اشتهاردی، زرنندی، طبسی حائری، مجد طباطبائی، فقاہتی، دہسرخ

سید محمد خاتمی، سید حسن، سیدعلی و سید یاسر خمینی (یادگاران امام رحمة الله)، احمد منتظری، سعید منتظری، امام جمارانی، موسوی تبریزی، نظام زاده، دری نجف آبادی، علی اصغر رحمانی، فیض مشکینی، اشرفی اصفهانی، هادی خامنه ای، محسن رهامی، شریعتی، صدوقی، هادی غفاری، آقایی، راجی، منتجب نیا، روحانی، احمد عابدینی، عبدالله نوری، احمد قابل، هادی قابل، موسوی لاری، یونسی، نیری، مجید و محمدعلی انصاری، سروش محلاتی، فاضل میبدی، کدیور، یوسفی اشکوری، ایروانی، فلاح زاده، موسوی خوئینی ها، عباسعلی روحانی، سراج، علیخانی، سید محمد هاشمی، هاشمی نژاد، محمد علی الهی و ...

گروه های سیاسی و اجتماعی

مجمع روحانیون مبارز، مجمع محققین و مدرسین، جبهه مشارکت ایران اسلامی، انجمن اسلامی معلمان ایران، انجمن زنان و فرهنگیان اهواز، انجمن اسلامی دانشکده فنی دانشگاه تهران، سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی، شورای هماهنگی راه سبز امید، مجمع روحانیون مبارز کاشان، جمعی از روحانیون

یاد
یار
نخاه
ساله

نجف آباد، جنبش سبز استانهای قزوین، زنجان، سازمان موج سبز، جنبش راه سبز جرس، جمعی از طلاب سبزوار، جمعی از طلاب اصفهان، جمعی از طلاب آذربایجان شرقی، مجمع نیکوکاری شهیدان رحمانی، ریاست دانشگاه آزاد اسلامی شهر نیک آباد، جمعی از مقلدین و ارادتمندان، فرهنگیان و دانشجویان کنگاور، شورای مرکزی انجمن اسلامی جامعه پزشکی ایران و انجمن اسلامی مدرسین دانشگاه ها، جمعی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی، شورای مرکزی انجمن اسلامی دانشجویان دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، حسینیه انصارالحسین تهران (ع)، هیئت امناء درمانگاه امام سجاد(ع)، جمعی از ناشران استان قم، ریاست و اعضای مؤسسه نشر و آثار حضرت امام(س) قم، جمعی از اساتید و دانشجویان دانشگاه قم، مؤسسه تعاون اسلامی قم، اصناف و اقشار مختلف مردم قم، جمع کثیری از فعالان سیاسی و حقوق بشر، خانواده جمعی از زندانیان سیاسی، جمعی از مادران صلح، جمعی از خانواده های زندانیان سیاسی.

شخصیت ها:

فرزندان جناب آقای میرحسین موسوی و زهرا رهنورد، همسر و فرزندان جناب آقای کروبی، خانواده شهید بهشتی، خانواده امام موسی صدر، فضل الله صلواتی، اعظم طالقانی، فریده مصطفوی، فاطمه طباطبایی، خانم ابتکار، فائزه هاشمی، جمیله کدیور، عمادالدین باقی، محسن آرمین، محمد نوری زاد، محمد قوچانی، غلامحسین کرباسچی، جمعی از زندانیان سیاسی دربند: "مسعود باستانی، عیسی سحرخیز، مهدی محمودیان و کیوان صمیمی"، گروهی از پژوهشگران و فعالان سیاسی و فرهنگی ایرانی (محمد برقی، احمد صدری، محمود صدری، رضا علیجانی، حسن فرشتیان، مرتضی کاظمیان، حسین کمالی، علی مزروعی، مهدی ممکن، عطاء الله مهاجرانی، علی اکبر موسوی خوئینی، مهدی نوربخش، مجتبی واحدی، اردشیر امیرارجمند، سید حسین مرعشی، دکتر اکبری، مجتبی متذکر، محمد علی الهی، آقای کمالی اردکانی، وارطان داودیان، خانواده شیخ عبدالکریم خراسانی،

تشکر بی کران از اقشار مختلفی که از شهرهای تهران، قم، اصفهان، مشهد، کاشان، ساری، شهرضا، نائین، آران و بیدگل، نوش آباد نیک آباد و... و همچنین از مردم قدرشناس و عالم پرور استان قم و همه عزیزانی از مراسم تشییع جنازه تا مراسم هفت حضور گرمشان تسلی خاطر بازماندگان گردید.

باسمه تعالی

حضرت آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی (دام الله ظلّه العالی)

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش حضرت عالی به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بر خود فرض می دانم از اظهار لطف و محبت آن جناب - که از علمای اعلام و از محققین عظام می باشید - تقدیر و تشکر نموده، از درگاه ایزد منّان برای شما و خانواده مکرم سلامتی و موفقیت را خواستارم.

وله الحمد

جناب آیت الله حاج شیخ علی اکبر هاشمی رفسنجانی (دام عزه العالی)

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش آن جناب مستطاب به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بر خود فرض می دانم کمال تقدیر و تشکر از اظهار لطف و محبت حضرت عالی از سوی خود و دیگر بازماندگان را اعلام و برای جناب عالی - که از سابقون در مبارزه و از یاران خاص حضرت امام (س) بوده و هستید - در این شرایط حساس و خطیر از درگاه ایزد منّان صبر، استقامت و سلامتیتان را خواهانم.

باسمه تعالی

حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقای حاج سید محمد خاتمی (دام عزه العالی)

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش مستطاب عالی به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بدون شک وجود آموزه های دینی در پاسداشت مقام و منزلت زنان به ویژه آنانی که با وفا و ایثار گری خویش همراه و همیار مردان بوده اند نشان از آن دارد که ما هنوز که هنوز است در شناخت توانایی های این قشر عظیم از جامعه در اول راه هستیم تلاش های حوزه های علمیه، علمای آن و همچنین امثال جناب عالی در این عرصه بس عظیم است.

با تقدیر و تشکر خود و دیگر بازماندگان از شما سلاله السادات، از خدای منان توفیق و سلامتی برای شما و خانواده محترمتان را خواستارم.

باسمه تعالی

حضرت حجة الاسلام والمسلمین حاج سید حسن آقا خمینی یادگار حضرت امام (دامت برکاته)

باسلام و تحیت؛

پیام تسلیت و اظهار لطف و همدردی جناب عالی و دیگر برادران (حاج آقا یاسر و حاج سید علی آقا) به مناسبت درگذشت همسر اینجانب موجب تسلی خاطر خود و سایر بازماندگان شد. از اینکه قبول زحمت فرموده نماز میت را اقامه فرمودید کمال تقدیر و تشکر را دارم. همچنین از طرف این جانب از دیگر اعضای خانواده به ویژه برادران عالم و فاضل خویش تشکر بفرمایید. خداوند امام بزرگوار را با اولیای خود محشور فرماید.

باسمه تعالی

جناب مستطاب آیت الله سید کاظم نور مفیدی (دام عزه)

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش حضرت عالی به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بر خود فرض می دانم از اظهار لطف و محبت جناب عالی تقدیر و تشکر نموده، از درگاه ایزد منان برای شما و خانواده مکرم سلامتی و موفقیت را خواستارم.

باسمه تعالی

جناب مستطاب آیت الله حاج سید مصطفی محقق (لقباً ووصفاً دام ظلّه)

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش حضرت عالی به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید.

یاد
یار
نخاه
ساله

بر خود فرض می دانم از اظهار لطف و محبت جناب عالی - که از علمای اعلام و فضیلتی محقق و مدقق می باشید - تقدیر و تشکر نموده، از درگاه ایزد منان برای شما و خانواده مکرم سلامتی و موفقیت را خواستارم. امیدوارم در کرسی دفاع از اسلام و حقوق بشر و ارائه چهره ای رحمانی از دین و ارزش های آن بیش از پیش موفق و مؤید باشید.

باسمه تعالی

جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای حاج شیخ احمد منتظری (دام توفیقه)

با سلام و تحیت؛

از اظهار لطف و محبت جناب عالی و دیگر اعضای بیت در ارسال پیام تسلیت و حضور در مراسم به مناسبت درگذشت همسر اینجانب تقدیر و تشکر کرده و برای مرحوم استاد، والد معظم حضرت آیت الله العظمی منتظری (رحمة الله علیه) و والده مکرمتان، از خداوند منان غفران و حشر با اولیای الهی را خواستارم.

باسمه تعالی

جناب مستطاب آیت الله آقای حاج شیخ احمد محسنی گرکانی (دام ظلّه)

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش حضرت عالی به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بر خود فرض می دانم از اظهار لطف و محبت جناب عالی تقدیر و تشکر نموده، از درگاه ایزد منان برای شما و خانواده مکرم سلامتی و موفقیت را خواستارم.

باسمه تعالی

جناب حجة الاسلام والمسلمین دری نجف آبادی (دامت افاضاته)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلی بخش حضرت عالی به مناسبت درگذشت همسر اینجانب واصل گردید. بر خود فرض می دانم از اظهار لطف و محبت جنابعالی تقدیر و تشکر نموده، از درگاه ایزد منان برای شما

و خانواده مکرم سلامتی و موفقیت را خواستارم.

باسمه تعالی

جناب حجة الاسلام والمسلمین حاج شیخ حسینعلی نبیری (دامت بر کاته)

سلام علیکم؛

پیام تسلیت حضرت عالی به مناسبت درگذشت همسر اینجانب موجب تسلی خود و بازماندگان شد. از اظهار لطف و همدردی جناب عالی تقدیر و تشکر دارم. امید که در ظل توجهات حضرت ولی عصر (عج) در خدمت به اسلام و مسلمین موفق و مؤید باشید.

باسمه تعالی

جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای حسن یوسفی اشکوری (دامت توفیقاته)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلیت و مقاله حضرت عالی به مناسبت درگذشت همسر اینجانب واصل و ملاحظه شد. از اظهار لطف و همدردی شما کمال تقدیر و تشکر را دارم. ان شاء الله در راستای نشر ارزش های دینی به نسل امروز و ایرانیان خارج از کشور بیش از پیش موفق و مؤید باشید.

باسمه تعالی

جناب حجة الاسلام والمسلمین دکتر محسن کدیور (دامت توفیقاته)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلیت و نوشتار جناب عالی به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل و موجب تسلی خاطر شد. ضمن تقدیر و تشکر از اظهار لطف و محبت حضرت عالی، از طرف اینجانب از جمعی از فعالان سیاسی خارج از کشور (دامت توفیقاتهم) که با ارسال پیام تسلیت اظهار همدردی کردند تشکر بفرمایید. امید دارم هر ایرانی در هر کجای عالم که هست مشمول توفیقات الهی گردد.

باسمه تعالی

حجج اسلام و مسلمین محمد علی، مجید و حمید انصاری (دامت توفیقاتهم)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلیت آن جنابان در سوگ همسر اینجانب واصل گردید از اظهار لطف و همدردی شما عزیزان تقدیر و تشکر نموده و از درگاه ایزد منان سلامتی و موفقیت شما را خواستارم.

باسمه تعالی

جناب حجة الاسلام والمسلمین ابوالشهاد آقای حاج شیخ علی اصغر رحمانی (دامت

افاضاته)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلیت جنابعالی در سوگ همسر اینجانب واصل گردید از اظهار لطف و همدردی آن جناب تقدیر و تشکر نموده و از درگاه ایزد منان سلامتی و موفقیت شما را خواستارم.

باسمه تعالی

جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای حسن فرشتیان (دام عزه)

با سلام و تحیت؛

مقاله گران سنگ حضرت عالی با عنوان "آیت الله مدافع حقوق بانوان، سوگوار بانوی خویش" واصل و ملاحظه شد. از اظهار لطف جناب عالی در تسلی بازماندگان تقدیر و تشکر کرده از خدای منان برای شما و دیگر هموطنان خارج از کشور سلامتی و سرفرازی خواستارم.

باسمه تعالی

فرزندان صبور و مقاوم جناب آقای مهندس موسوی و سرکار خانم رهنورد (دام عز کم العالی)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلی بخش آن جنابان به مناسبت درگذشت همسر اینجانب واصل گردید. ضمن تقدیر و تشکر از اظهار

لطف و همدردی شما؛ متذکر می شوم والدین گرامی شما اسوه ای در مجاهدت، صداقت، مردانگی و استقامت می باشند و از خداوند برای این دو بزرگوار در بند و برای شما از درگاه حضرت احدیت صبر و سلامتی خواستارم و امیدوارم هرچه سریع تر شاهد پایان حصر آن بزرگواران باشیم.

باسمه تعالی

سرکار خانم حاجیه فاطمه کروی و فرزندان (دامت برکاتهم)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلی بخش جنابان به مناسبت درگذشت همسر اینجانب واصل گردید ضمن تقدیر و تشکر از اظهار لطف و محبت آن جنابان یادآور می شوم؛ جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج شیخ مهدی کروی (دام عزه) از یاران دیرین نهضت و مرحوم امام (س) و از استوانه های صداقت، مردانگی و استواری هستند.

از خداوند منان برای این عزیز دریند، رهایی از حصر خانگی، سلامتی و توفیق روزافزون؛ و برای خانواده محترم و صبور این مجاهد خستگی ناپذیر سلامتی و سربلندی را خواستارم.

باسمه تعالی

سرکار خانم دکتر فاطمه طباطبایی (دام عزها تعالی)

با سلام و تحیت؛

از اظهار لطف و همدردی حضرت عالی به مناسبت درگذشت همسر اینجانب تقدیر و تشکر می نمایم. از خدای منان برای یادگار حضرت امام (س)، همسر جناب عالی مرحوم حجة الاسلام والمسلمین حاج سید احمد آقای خمینی غفران و حشر با اجداد طاهرینش را مسئلت می نمایم.

باسمه تعالی

خانواده مکرم شهید بزرگوار آیت الله سید محمد حسینی بهشتی (ره)

سلام علیکم؛

پیام تسلیت آن خانواده مکرم به مناسبت درگذشت همسر اینجانب واصل گردید.
 بر خود فرض می دانم از اظهار لطف و محبت آن بزرگواران تقدیر و تشکر بنمایم. بی شک شهید آیت الله
 بهشتی یکی از اساطین و اعلام روزگار بودند و امروزه جامعه بیش از پیش به وجود شخصیت هایی چون
 ایشان نیاز دارد و خلاء وجودی ایشان احساس می شود. خداوند ایشان را با اجداد مطهرش محشور فرماید.

باسمه تعالی

خانواده مکرم امام موسی صدر (دامت برکاتهم)

مؤسسه تحقیقاتی امام موسی صدر- تهران

مرکز مطالعات و تحقیقات امام موسی صدر- لبنان

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش آن جنابان به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بر خود لازم می دانم از
 اظهار لطف و همدردی شما تقدیر و تشکر کرده از خداوند منان برای شما بزرگواران سلامتی و
 سرفرازی و موفقیت در انجام وظیفه را خواستارم.

باسمه تعالی

سرکار خانم جمیله کدیور (دام عزها العالی)

با سلام و تحیّت؛

مقاله گران سنگ حضرت عالی که از بانوان فرهیخته کشور مان هستید واصل و موجب تسلی خاطر
 بازماندگان گردید.

بی شک پرداختن به حقوق زنان که یکی از شعبات حقوق بشر است و استخراج زیبایی ها و
 ظرافت های اسلام درباره این قشر مهم و تاثیرگذار جامعه، موجب شناسایی ارزش های دینی
 نسبت به زنان و عرضه آن به دیگر ادیان خواهد بود.

ضمن تقدیر و تشکر، از درگاه خداوند منان برای حضرت عالی و خانواده محترم سلامتی و موفقیت را
 خواستارم.

باسمه تعالی**سرکار خانم معصومه ابتکار (دام عزها العالی)**

با سلام و تحیت؛

پیام تسلی بخش حضرت عالی به مناسبت درگذشت همسر اینجانب واصل گردید. از اظهار لطف و همدردی حضرت عالی تشکر نموده از خداوند منان برای شما بانوی محترم سلامتی و موفقیت را خواستارم.

باسمه تعالی**آیت الله زاده، سرکار خانم اعظم علایی طالقانی (دام عزها العالی)**

سلام علیکم؛

از اظهار لطف و همدردی جناب عالی به مناسبت درگذشت همسر اینجانب تقدیر و تشکر دارم. تلاش های حضرت عالی که از بانوان فرهیخته کشور هستید در راستای نشر ارزش های اصیل دینی به ویژه حقوق زنان بر کسی پوشیده نیست، امیدوارم بیش از پیش در انجام این مهم موفق باشید. خداوند والد مرحوم، حضرت آیت الله سید محمود طالقانی را با اجداد طاهرینش محشور فرماید.

باسمه تعالی**جمعی از خانواده های سیاسی (دام عز کم العالی)**

باسلام و تحیت؛

پیام تسلی بخش آن جنابان - که با صبر و استقامت خویش موجب سرافرازی عزیزان دربند شده اید - واصل گردید. ضمن تقدیر و تشکر از اظهار لطف و محبت شما، از درگاه خداوندگار عالم آزادی تمامی عزیزان و فرزندان ملت از زندان را خواستارم و برای خانواده آنان صبر، استواری و سلامتی را آرزو دارم.

باسمه تعالی**خانواده شهید سید علی موسوی خامنه (دام عز کم العالی)**

سلام علیکم؛

از اظهار لطف و همدردی آن خانواده مظلوم و شهید پرور به مناسبت درگذشت همسر اینجانب تقدیر و تشکر می‌نمایم از خداوند منان می‌خواهم تمام شهدای راه اسلام و دین را با شهدای کربلا محشور بفرماید.

باسمه تعالی

اعضای محترم مجمع روحانیون مبارز (دامت بر کاتهم)

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش آن جنابان به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بر خود لازم می‌دانم از اظهار لطف و همدردی شما تقدیر و تشکر کرده از خداوند منان برای آن حضرات سلامتی و سرافرازی و موفقیت در انجام وظیفه را خواستارم.

باسمه تعالی

حضرات آیات و حجج اسلام و مسلمین اعضای محترم مجمع مدرسین و محققین

حوزه علمیه قم (دامت بر کاتهم)

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش آن جنابان به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بر خود لازم می‌دانم از اظهار لطف و همدردی آن حضرات تقدیر و تشکر کرده از خداوند منان برای شما سلامتی و سرافرازی و موفقیت در انجام وظیفه را خواستارم.

باسمه تعالی

مادران صلح (دام عزکن العالی)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلی بخش آن جنابان - که با صبر و استقامت خویش موجب سرافرازی عزیزان خود و ملت شده اید - واصل گردید. ضمن تقدیر و تشکر از اظهار لطف شما از درگاه خداوندگار عالم آزادی تمامی عزیزان و فرزندان ملت از زندان را خواستارم و برای شما مادران صلح صبر، استواری و سلامتی را آرزو دارم.

باسمه تعالی**حضرات حجج الاسلام والمسلمین روحانیون و ائمه جماعات شهرستان
نجف آباد (دامت برکاتهم العالیه)**

سلام علیکم؛

پیام تسلیت علما و فضلای گرانقدر، واصل و موجب تسلی خاطر خود و بازماندگان گردید.
شهر نجف آباد شهر عالم پروری است که بزرگانی را در صف علم و مجاهدت تربیت و به جامعه بشری معرفی کرده است؛ که مرحوم استاد حضرت آیت الله العظمی منتظری (رحمة الله علیه) یکی از آنها بودند. ضمن تقدیر و تشکر از اظهار همدردی آن حضرات، از خداوند بزرگ برای علما، فضلا و طلاب و اقشار مختلف مردم آن خطه عالم و مجاهد پرور موفقیت و سلامتی را خواستارم.

باسمه تعالی**اعضای محترم جبهه مشارکت ایران اسلامی (دامت برکاتهم)**

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش آن جنابان به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بر خود لازم می دانم از اظهار لطف و همدردی شما تقدیر و تشکر کرده از خداوند مَنان برای شما بزرگواران سلامتی و سرفرازی و موفقیت در انجام وظیفه را خواستارم.

باسمه تعالی**اعضای محترم شورای مرکزی انجمن اسلامی جامعه پزشکی ایران و شورای مرکزی
انجمن اسلامی مدرسین دانشگاه ها (دامت برکاتهم)**

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش آن جنابان به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بر خود لازم می دانم از اظهار لطف و همدردی شما تقدیر و تشکر کرده از خداوند مَنان برای شما عزیزان سلامتی و سرفرازی و موفقیت در انجام وظیفه را خواستارم.

امیدوارم با تلاش فرهیختگان حوزه و دانشگاه، مفاهیم رحمانی دین و ارزش های آن در عرصه ی جامعه
بیش از پیش گسترش یابد.

باسمه تعالی

اعضای محترم مجمع روحانیون مبارز کاشان (دامت بر کاتهم)

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش آن جنابان به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بر خود لازم می دانم از
اظهار لطف و همدردی شما تقدیر و تشکر کرده از خداوند منان برای آن حضرات سلامتی و سرافرازی
و موفقیت در انجام وظیفه را خواستارم.

باسمه تعالی

اعضای محترم انجمن اسلامی معلمان ایران (دامت بر کاتهم)

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش آن جنابان به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. بر خود لازم می دانم
از اظهار لطف و همدردی شما تقدیر و تشکر کرده از خداوند منان برای شما بزرگواران سلامتی و
سرافرازی و موفقیت در انجام وظیفه را خواستارم.

باسمه تعالی

حضرات؛ جمعی از کسبه، فرهنگیان و دانشجویان شهرستان کنگاور (دامت بر کاتهم)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلیت حضرات به مناسبت درگذشت همسر اینجانب واصل گردید از اظهار لطف و همدردی آن
جنابان تقدیر و تشکر کرده، از خدای منان سلامتی روزافزون را برایتان خواستارم.

باسمه تعالی**ریاست محترم دانشگاه آزاد اسلامی نیک آباد (دام عزه)**

با سلام و تحیت؛

پیام تسلیت حضرت عالی و دیگر عزیزان به مناسبت درگذشت همسر اینجانب واصل گردید، ضمن تقدیر و تشکر از طرف اینجانب از دیگر اساتید، کارکنان و دانشجویان آن مرکز فرهنگی - علمی تقدیر و تشکر بفرمایید.

بسمه تعالی

حضرات علماء و آقایان محمد علی مقدس دستجردی، حجت الله قاسمی فلاورجانی، سید محمد علی احمدی، احمد عابدینی، حسین نصر اصفهانی، عبدالکریم موسوی، جعفر سعیدیان، محمود صلواتی، فضل الله صلواتی، حسین محمدی رهنانی، احمد بدیعی، محمد نصر اصفهانی، سید عطاء الله موسوی جروکانی، غلام حسین قیصری، مصطفی گل افشانی، سعید مؤذنی، حیدر کاظمی، احمد راشد فر، سید امید حسینی، محمد مشکات زاده دامت

افاضاتکم

با سلام و تحیت؛

پیام تسلیت آن جنابان واصل و موجب تسلی خاطر اینجانب و سایر بازماندگان گردید، از خداوند متعال توفیقات روز افزون آن حضرات را که از سابقون علم و مبارزه در حوزه کهن اصفهان می باشید، را خواستارم و ان شاء الله تعالی در ظل توجهات حضرت ولی عصر (عج) در نشر آرمانهای اسلامی و معارف اهل بیت عصمت و طهارت بیش از پیش موفق و مؤید باشید.

باسمه تعالی**جناب مستطاب آقای دکتر فضل الله صلواتی (دام عزکم العالی)**

سلام علیکم؛

پیام تسلی بخش حضرت عالی که از سابقون در فضل و مجاهدت هستید به مناسبت درگذشت همسر

این جانب واصل گردید.

از اظهار لطف و محبت شما تقدیر و تشکر کرده از خدای مَنان برای جناب عالی سلامتی، و مزید توفیق در انجام وظایف الهی را خواهانم.

باسمه تعالی

جناب مستطاب آقای دکتر سید مصطفی تاج زاده (دام عزه)

سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار؛

پیام تسلیت و نوشتار گران سنگ شما از قرنطینه زندان اوین به مناسبت درگذشت همسر این جانب واصل گردید. آن مرحومه همواره غمخوار زندانیان و خانواده های آنان بود و خود را در رنج های آنان شریک می دانست.

بی شک در پی این سختی و محنت ها، سهولت و آسانی است و فداکاری حضرت عالی، خانواده و دیگر زندانیان و خانواده های آنان از خاطره ملت محو نخواهد شد.

بر خود لازم می دانم از اظهار لطف و محبت جناب عالی از جانب خود و دیگر بازماندگان تقدیر نموده و از خدای مَنان سرافرازی و سلامتی را برای آن جناب و دیگر عزیزان خواستارم.

باسمه تعالی

جناب مستطاب آقای اردشیر امیر ارجمند (دام عزه)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلیت حضرت عالی به مناسبت درگذشت همسر اینجانب واصل گردید از اظهار لطف و همدردی جناب عالی تقدیر و تشکر دارم از خدای متعال برای شما و خانواده محترمتان سلامتی و سرافرازی را خواستارم.

باسمه تعالی

جناب مستطاب آقای وارطان داودیان (دام عزه)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلیت حضرت عالی به مناسبت درگذشت همسر اینجانب واصل گردید از اظهار لطف و همدردی جناب عالی تقدیر و تشکر دارم.

باسمه تعالی

حضرات مستطاب آقایان مسعود باستانی، عیسی سحر خیز، مهدی محمودیان، کیوان صمیمی

(دام عزکم العالی)

با سلام و تحیت؛

پیام تسلیت آن حضرات و دیگر عزیزان به مناسبت درگذشت همسر اینجانب واصل گردید از اظهار لطف و همدردی شما تقدیر و تشکر دارم. از خداوند مَن آزادی و رهایی سرافرازانه آن حضرات و دیگر زندانیان و بازگشت به کانون گرم خانواده و جامعه را خواستارم.

